KEMALETTİN TUĞCU

İNCİLİ TERLİK

ÇOCUK ROMANLARI SERİSİ No: 40

İNCİLİ TERLİK

Yazan:

KEMALETTİN TUĞCU

İTİMAT KİTABEVİ
Cağaloğlu, Narlıbahçe Sokak No. 19
Posta Kutusu: 1283 İSTANBUL
Telefon : 27 03 39

ERENKÖYDEKİ KÖŞKÜMÜZ

Birbirine yakın köşkler seyreldikten sonra başlayan, insana boy vermeyen duvarlar arasında, eşine her yerde rastlanmıyacak güzellikte ve kocaman bir köşk bulunduğunu kimse kestiremezdi.

Beş dönümlük bakımlı ve en soylu ağaçlarla, çamlarla bezenmiş olan bir bahçenin içine kurulmuş bulunan köşk, çok geniş saçaklı ve üç katlıydı. Demir parmaklıklı kapıdan girip, geniş araba yolundan biraz ilerlenince, mermer kenarlı, çok geniş bir havuz göze çarpar ve onun ötesinde ağaçların kucakladığı Bekir Efendi köşkünün büyük giriş kapısı görünürdü.

Bu kapının önünde bembeyaz ve geniş merdiven basamakları, insanı yine mermer kaplı, epeyce geniş bir sahanlığa çıkarır ve rengârenk camlarla süslenmiş bir kapıdan köşke girilirdi. Bazen güneş, çam dallarının arasından süzülüp, kapının renkli camlarına çarpınca, iç taraftaki geniş holün duvarlarında renkli ışıklar dolaşır ve içerisini pırıltılarla dolduran büyük avizenin salkımlarını da renklendirirdi.

Kapıdan girer girmez insan, kendisini ummadığı bir genişlik içinde ve mermer kaplı bir meydanlıkta bu-

lurdu ki avize de yüksek ve süslü tavandan bu meydana sallanıyor ve sağda, solda yine süslü oda kapıları bulunuyordu.

Bu kapılardan birisi, salondu. Öteki, yemek odasına da içeriden kapısı olan bir küçük odanındı. İşte annem, son zamanlarını bu odada geçirmiş, bu odada yatmış ve yine bu odada ölmüştü.

Büyük kapının karşısında, üst kata çıkılan süslü trabzanlı bir merdiven rastlıyordu. Bu merdivenin sağında ve solunda evin mutfak kısmına geçilen birer kapı vardı. Merdiven ikiye ayrılarak ikinci kata çıkar ve oradan da yine tek merdivenle başlayıp üçüncü kata ulaşırdı.

Üst kattaki küçük bir merdiven de, isteyenleri, çatı arasındaki tek ve uzun bir odaya götürürdü.

İkinci katta, Bekir Efendinin dağ tarafına bakan bir odası vardı ki, onun ölümünden sonra bu oda pek değiştirilmemiş, yalnız büyükbabamızın yatağının yerine bir sedir konmuş, yazı masası, duvarları dolduran kitap rafları ve boş yerlerdeki aile büyüklerine ait olan resimler öylece bırakılmıştı.

Biz, bu kattaki küçük bir odada, kardeşim Gülçin'le beraber yatardık. Annemle babam, bizim küçük odamıza bitişik, bahçe üstündeki geniş odada yatarlardı. Köşkte bu odanın adı «Gelin odası»ydı. Dedem bu odada evlenmiş, annem bu odada dünyaya gelmiş, biz de annemin evlendiği bu odada doğmuştuk.

Yirmiden fazla odası bulunan bu köşk, her zaman için yeni yapılmış kadar bakımlı bulunuyordu. Panjurları, çerçeveleri, sıvaları hep yeniydi. En küçük bir

örselenme olsa, hemen işçiler gelir, biçimi biçimine, boyası, boyasına uygun tamirler yaparlardı.

Geniş saçaklarındaki oymalarda bile bir eksiklik görünmeyen köşkün, bir de bodrum katı vardı ki, orada odunluklar, büyük hamamı ısıtan külhan ve lüzumsuz eşyanın konduğu odalar, ahçı ve hizmetçilere ayrılan yatak odaları bulunurdu. Köşkün birinci katı, yerden epeyce yüksek olduğu için, bu bodrum katı yarım pencerelerle ışık alır ve ayrı bir kapıdan bahçeye de çıkılırdı.

Köşkün ön bahçesi, büyük mermer havuzla süslenmiş, yanlarına çiçek bölmeleri, ince, renkli kum döşeli yollar, yolların kenarlarına yaz - kış yeşil duran şimşirler dikilmişti. Havuz, yılda iki defa temizlenirdi. Bahçıvan, havuza su veren salmasuyun musluğunu kapadıktan sonra, havuzun içindeki musluğu açar ve bir salon kadar geniş olan bu havuzun suyu yavaş yavaş alçalırdı. Su, diz boyu kadar indiği zaman, bahçıvan, eline bir file alarak, kırmızı balıkları bir bir yakalayıp büyük ve içi temiz su dolu kaplara koyardı.

Balıkların tutulması, herkesi eğlendirirdi. Onları incitmeden yakalamak, hemen su dolu kaba koymak lâzımdı. Bu iş, bahçıvanı çok uğraştırırdı. Nihayet son balığı da yakalayınca, havuzun bütün suyunun akıp gitmesini bekler, içerisindeki yosunları, yaprak kırıntılarını temizler, güzelce süpürür ve bundan sonra da kadın hizmetçiler havuza girerek, her tarafı kaplayan mermer taşları bol sularla yıkar, bezlerle kurular ve tertemiz bir hâle getirirlerdi.

Gülmisal Kalfa, havuzun kenarına gelip, temizliğin tamam olduğunu kabul ederse, bahçıvan, salma suyun

musluğunu açmadan önce, havuzun dibindeki musluğu dikkatle kapatırdı.

Suyun dolmasını seyretmek de bizim için, hattâ bütün köşkte oturanların zevkli bir eğlencesiydi. Su, bir - iki karış olunca, dar kapların içinde çırpınan kırmızı balıklar, dikkatle ve yavaşça büyük havuza bırakılırdı.

Daracık yerde bekleyen balıklar, eski ve çok geniş havuza kavuşunca, yıldırım gibi oradan oraya gider, sanki sevinçlerinden, oynarlardı. Temiz suyun içinde balıklar ne kadar derinlere kaçsalar, yine görülebilirlerdi. Havuzun kenarına dikilmiş sarmaşık cinsinden ve kol kol uzanan bitkiler de, çürükleri ayıklandıktan sonra, havuzun kenarından suya doğru bırakılıyordu.

Tertemiz suyun yüzünde, bazen köşkün resmini, ağaçların renkli şekillerini görür ve birbirimizi orada seyrederdik.

Bu temizlikten başka bahçıvan, hemen her gün, suyun üstüne dökülen çam iğnelerini ve başka ağaçlardan uçan yaprakları delikli bir kepçe ile toplardı.

Havuzun tam ortasında, sudan epeyce yukarıya kadar yükselen, kenarları oymalı ve dilimli bir mermer göbek vardı. Bunun tam ortasındaki lüleden su fışkırır ve ince bir yağmur halinde dağılarak havuza dökülür, ayrıca lülenin altındaki geniş ve dilimli mermerden sular akardı. Bu fıskiye, tersine çevrilmiş güzel bir avizeye çok benzerdi.

Çamların ötesinde, meyva ağaçları başlıyordu. İki tarafı en güzel üzüm veren asmalarla kaplı bir çardaktan epeyce yürüdükten sonra, demirden yapılmış ve

menekşe gülleriyle süslenmiş bir kameriyeye gelinirdi. Bunun yanında, yine salma suyu olan bir çeşme bulunurdu ki, önündeki mermer tekneden hiç su eksilmez ve günün her saatinde renkli kuşlar, takım takım gelip oradan su içer, bazen kanat çırparak yıkanırlardı.

Daha güneş doğmadan, sabahın en erken saatle-

rinde başlayan kuş cıvıltıları, güneş ortalığı ısıtıncaya kadar sürüp giderdi.

Dedemin son zamanlarına ben yetişmiştim. Onu ekseriya bahçede, havuzun yakınında, bir koltukta otururken görürdüm. Kımıldamadan saatlerce durur ve ara sıra:

— Gülmisal Kalfa, nargilemi getir!... derdi.

Köşkün geniş bahçesinde bir karış yer yoktu ki, bakımlı olmasın. Bütün meyva ağaçları vaktinde budanır, dipleri eşilip gübrelenir, iç bahçenin çiçekleri ve gülleri kadar, bu ağaçlara da emek verilirdi. İşte bu iyi bakım yüzünden, Bekir Efendi köşkünün bahçesinde bulunan yemişlere her yerde rastlanmazdı. Çeşitli dutlar, renk renk erikler, isim isim incirler yakın komşulara yettiği kadar kuşları da doyuruyordu.

Köşkün arkasına bakan pencerelerden, bahçıvanın yetiştirdiği sebzeler görülürdü. Her mevsimin sebzesi, köşke yeter de artardı bile...

İç bahçede en seçkin çiçeklerden ve güllerden başka, insanlara, şifa veren bazı bitkiler de bulunurdu. Bazı komşular gelip, Gülmisal Kalfaya rica ederler, o da bahçıvana seslenir, ya kontron çiçeği, ya melisa, ya pelin gibi bazı otlardan kopartıp vermesini söylerdi.

Köşkün pek yakınındaki limonluk, görülecek birşeydi. Kış aylarında, dışarıda kar bulunduğu zamanlarda bile, burada şebboylar, sardunyalar, güller... renk renk açar, limon ve mandalin ağaçlarında muhakkak meyva bulunur, içerisi ılık toprak ve baygın çiçek kokusuyla dolardı.

Bahçenin en sonuna, incir ağaçlarının bulunduğu köşeye kadar gidilip, dağ tarafına bakıldığı zaman, orada koyu yeşil servilerin yükseldiği bir mezarlık göze çarpardı ki, burada bir set üstünde bulunan mermerden yapılmış, daima temizlenen bir mezarda Bekir Efendi ile, onun eşi olan büyükannemiz yatardı.

Annemiz, iyi olduğu günlerde, babamla beraber bizi de alarak oraya gider, babasının ve annesinin mezarına bayram ziyaretini yapardı. Kardeşim, orasını da bahçe zannederdi ve yola çıkarken:

— Dedemin bahçesine mi gidiyoruz anne? diye sorardı.

Köşkün bahçesinden görünen bu mezarda yatan Bekir Efendi, soydan zengin ve büyük memuriyetlerde bulunmuş, valilik yapmış bir adamdı. Gülmisal Kalfanın bana anlattığına göre, zamanın büyükleri, onun doğruluğunu ve herkes tarafında sevilmesini çekemedikleri için, sürgüne yollatmışlar. Senelerce gurbette yaşamış bulunan Bekir Efendi'nin temiz insanlığı ortaya çıkmış, kendisini davet etmişler, yeni ve daha büyük memuriyetler teklif etmişler, ama o kabul etmemiş. İşte o zaman, Erenköy'deki bu köşkü yaptırarak içeriye çekilmiş, bir daha da bu köşkün bahçesinden dışarıya adım atmamış.

Benim ilk hatırladığım zamanlarda köşkte kardeşim bile yoktu. Annem, babam ve Gülmisal Kalfa ile bahçıvan, yamak, ahçıbaşı ve bir orta hizmetçisi vardı. Koskoca köşkte biz, çok azdık, ama, misafir hiç eksik olmazdı. Daha evvel, dedemin sağlığında, günlerce gelip kalanlar olurmuş. Bir de onun erkek kardeşi varmış

ki, ömrü boyunca içkiden başını kaldıramamış ve bir baltaya sap olmamış.

Gülmisal Kalfa onun için:

— Efendi kadar, ona da miras düşmüştü ama, o hepsini yiyip bitirdi! derdi.

Gülmisal Kalfa, Bekir Efendiye sadece «Efendi» derdi. Efendilik, onun anladığına göre, en yüksek bir dereceydi. Herkey «Bey» olabilirdi ama, «Efendi» olmak için, Bekir Efendi gibi olmak lâzımdı.

Bu nargile tuhaf birşeydi. Dedem, onu yere koydurur ve uzun marpucun ucunu dudaklarına dayar, arada bir çekerdi. O zaman kristal nargilenin içinden hava kabarcıkları yukarıya doğru çıkarak, fokurdamalar duyulur ve toprak lülenin üzerindeki tömbeki kızarırdı.

GÜLMİSAL KALFA

Ben, kendisini tanıdım tanıyalı, annemizin «Dadıcığım» dediği Gülmisal Kalfayı hep aynı şekilde biliyorum. Ne ihtiyarladı, ne zayıfladı. Sanki o, siyah mermerden yapılmış, elli yaşlarında kadar, şişman, güleryüzlü, avuçlarının içi daha çok beyaza yakın bir renkte, göz akları bembeyaz bir kadındır.

Daha büyüyüp aklım erdiği zaman, bu kadıncağızın, ailenin çok eski bir emektarı olduğunu, annemin, onun eline doğduğunu, memleketinden çok küçük yaşta getirilip, dedem tarafından okutulduğunu ve nihayet

ailenin içinde kalfalık derecesine yükseldiğini öğrendim.

Babam, evin içinde hemen hiçbir işle meşgul olmadığı, hiçbir şeye karışmadığı için, annemden sonra evin en büyük insanı Gülmisal Kalfaydı. Ahçıbaşı, bahçıvan, yamak, evin öteki hizmetçileri, onu kızdırmamak, onun dediğinden dışarı çıkmamak için, çok dikkatli davranırlardı. Evin tertibi, yiyecekler, pişecek yemekler hep ona sorulur, o da hemen hiç düşünmeden emirlerini verir, fakat bu emirleri verirken hiçbir zaman sert davranmazdı.

Her sabah, çok erken saatte annemin karşısına dikilir ve ellerini yanına salıvererek sorardı:

— Küçük Hanımefendi, bugünkü yemekler için bir emriniz var mı?..

Annem de daima aynı cevabı verirdi:

— Nasıl arzu edersen öyle yap dadıcığım!...

Gülmisal Kalfa, aynı cevabı alacağını bildiği halde, evin hanımının fikrini almağı hiç ihmal etmez ve ayrılırken:

— Başüstüne efendim! derdi.

O, yemek işleri gibi, evin temizlik işlerine de karışırdı. Hizmetçileri çalıştırır, bahçede, kümeslerde can sıkıcı bir eksiklik olmamasına dikkat eder, akşamları herkes yattıktan sonra mutlaka köşkün her tarafını dolaşır, pencerelerin, kapıların iyi kapatılıp kapatılmadığına bakardı...

Aileye tam kırk yaşına kadar hizmet etmiş bulunan bu Gülmisal Kalfa, bir bekçi ile evlendirilmiş. O,

gelin olduğu zaman, büyükbabam, ona küçük bir ev almış; evi iğneden sürmeye kadar dayayıp döşediği gibi, çarşı içinde irat olarak iki güzel dükkânı da, geçinmelerine yardımı olur diye, ona vermiş.

Kalfanın evlilik hayatı ancak beş yıl sürmüş. Bekçi Tahir Ağa hastalanıp ölmüş; o tarihte de büyükbabam sağ olduğu için, Kalfayı tekrar çağırmış.

İşte, o zamana kadar çok neşeli olan ve annemin söylediğine göre, güzel ut çalan Kalfa, tamamiyle durulmuş. Tahir efendisini hiçbir zaman unutmamış.

Beş vakit namazını bırakmıyan ve yılda üç ay oruç tutan Kalfa, sık sık kendi odasına çekilir ve orada, bembeyaz başörtüsünü örtünerek Kur'an okurdu. Bana ilk din derslerini veren ve Tanrının herşeyin sahibi olduğunu öğreten o idi. Açık renk avuçlarını yukarıya doğru çevirerek, gözleri yarı kapalı, ekseriya kara kirpiklerinde sallanan birer damla yaşla dua eden bu kadıncağızın dudakları, bazı isimleri mırıldanırdı. Sıra ile isimlerini saydıktan sonra, nihayet kendi Tahir efendisini de sayar ve içini çekerek seccadesinden kalkardı.

Fakat son zamanlarda bu değişti. Saydıkları isimlerin en sonuna «Celileciğim» ismi de karıştı. Celileciği, onun küçük hanımefendisi olan evin hanımı, yâni bizim annemizdi.

Annemizin ölümü yıkmıştı bu kadını. Etinden, canından birşey kaybetmediği halde, onun içindeki acı bir türlü sönmemiş, onun yüzü gülmez olmuştu. Kara kirpiklerindeki birer damla yaş yerine, duasının sonunda «Celileciğim» derken, yüzüne ip gibi yaşlar iner ve bazan seccadeden kalkıp sedirin üstüne kapanarak bütün vücudu hıçkırıklarla sarsıla sarsıla ağlardı.

Annemizin büyük acısını herkes unuttu; fakat o unutmadı. Sırasında öksüz kardeşim bile bazen gülmeğe, küçük kahkahalar atmağa başladı. Fakat Gülmisal Kalfanın yüzüne bir daha gülüşler gelmedi.

Annemizin yüzüne karşı daima «Küçük hanımefendi» derdi. Fakat misafirleri karşıladığı zaman ve eğer lüzum görür de annemden bahsederse, «Celilem şimdi gelir» gibi konuşur ve annemi, kendi kızıymış gibi benimserdi. O da bir kadındı. Çocuk sahibi olmamıştı ama, annemizi kendi evlâdı gibi sevmişti. Hiç eksilmeyen bir sevgiyle...

Bu sevgiyi annemiz de bilirdi. Köşkte can sıkacak bir hâdise olup da Kalfa sinirlenirse, yanına annemden başka kimse gidemezdi. O, evine çekilmek ve bir daha dönmemek için hazırlanmağa başlarken, annemiz arkasından yavaş yavaş gider, birden boynuna sarılır:

— Beni bırakıp nereye gidiyorsun anacığım? derdi.

İşte o zaman Kalfa birden boşanıp ağlar, sinirleri ve babaları yatışır, yine eski haline dönerdi.

Bunun dışında, babam Orhan Bey bile ondan çekinirdi. Bir misafir davet edeceği, evde bir değişiklik yapacağı zaman, ondan müsaade ister veya annem, onun hesabına Kalfa ile konuşurdu.

Bekir efendinin eski ahbaplarından sona kalan bir adamcağız, isterse pek fakir veya kılıksız olsun, gelip de babam ona çıkmaz, hatırını sormazsa, Kalfa hemen bohçasını toplamağa başlardı:

— Artık bu evde saygı, mürüvvet kalmadı! derdi.

Babamın bir damla içki içmesine kat'iyyen razı

olmayan Kalfa, diğer zamanlarda sık sık ona da sorardı:

— Beyefendi, canınız birşey istiyor mu? Size kendi elimle pişireyim...

Babam, hemen birşey uydururdu:

— Vallahi Kalfacığım, ömrüne bereket, köşkte hep iyi yemekler pişiyor. Bir aralık elin değerse, bir balık dolması yaptırıver!

Bunun söylendiği sabahın akşamında balık dolması hazır olurdu. Hem de, Kalfanın yaptığı balık dolmasının, iç pilâvın lezzeti başka bir yerde bulunmazdı. Sırasında ahçıyı bir tarafa çekerek bir pilâv pişirir, bir dolma içi hazırlar, bir helva karardı ki, kırk yıllık ahçıbaşı, bütün dikkatini topladığı halde, o lezzette, o kıvamda yapamaz, yarı şaka, yarı ciddî:

— Kalfa hanım, ben bu işi öğrenemeden gideceğim! derdi.

Halbuki ahçıbaşı, İstanbul'un hatırı sayılan yemek ustalarındandı. Ama Gülmisal Kalfanın ayarına hiçbir zaman erişememişti.

Annemizden sonra, o evin en büyük hanımı olan Kalfa, insanı şaşırtan bir ileriyi görüşe, bir bilgiye de sahipti. Zamanında dedem, onu yakınımızdaki mektebe yollamış, daha sonra evde hocalardan ders aldırtmıştı.

«Arabın aklı bir incir çekirdeğini doldurmaz», derler ama, Kalfanın zekâsı karşısında babam bile kıpkırmızı kesilir ve onu nisabetli görüşüne, dudaklarını ısırırdı. Çünkü kadın, çok tecrübeliydi ve bir insanın gözlerine bakınca, içinden neler geçirdiğini âdeta okurdu.

İşte bu zekâ ve ileriyi görüşü yüzünden annem, hemen her işi ona danışır, onun fikrini alır, hattâ misafirleriyle bir evlenme konusunu çekişirken:

— Bir kere de dadıma soralım! derdi.

Dadı, hiçbir zaman açıktan açığa fikir söylemez, misafirlerin yanında kat'iyen oturmaz, annemin açtığı konuyu dikkatle dinler, bazı şeyler sorar ve:

— Küçük hanım, derdi. Arabın aklı bir incir çekirdeği doldurmaz. Ama tenezzül edip, bana da sordunuz. Yine bildikleri gibi yapsınlar ama, benim o adamı hiç gözüm tutmadı. Allah elbette başka yerden bir kısmet verir.

Eğer dadı kalfanın fikrini kabul etmeyip de, kendi kafalarına gidenler olursa, kısa zamanda aldandıklarını sezer veya çok tatsız olaylarla karşılaşıp, onun yanında ağlarlardı:

— Ah, aptal kafa!... Gülmisal hanımı dinleseydik, bunlar başımıza gelmezdi.

Onun, para hesaplarına da aklı ererdi. Evdeki hizmetçilerin aylıklarını kontrol eder, onların maaşlarından bir kısmını alıp saklar, abur cubura para verdirmez:

— Allah bu yuvaya her nimeti vermiş; tatlısından tuzlusuna kadar yiyeceğiniz, çorabınızdan tarağınıza kadar her giyeceğiniz, kullanacağınız ayağınıza geliyor. Her kapı burası gibi olmaz; üç beş kuruşunuz bir yerinizde dursun! derdi:

Onun terbiyesine gelince; artık eski zamanlar geçtiği halde, o bunu hiçbir zaman bırakmazdı. Ben bile odasına girsem muhakkak ayağa kalkar, büyük bir adam karşısındaymış gibi ellerini yana salıverir, ne söyliyeceğimi beklerdi.

Evin yiyeceğini, işlerini düzenleyen Kalfa, o evde yaşıyanların birbirlerine karşı nasıl davranacaklarını da ayarlar, aile yuvasının içinde dırıltı çıkmamasına çalışırdı.

Biz, hemen her Mayıs ayında Erenköyündeki köşke göç eder ve okullar açıldığı zaman da Şişlideki konağa taşınırdık. Sonbaharda Kalfa, Şişli'deki konağa giderek, orada bekçi gibi çalışan insanları hazırlar, herşeyi yoluna koyar ve hareket emrini verirdi.

Yakın komşulara veda ettikten sonra köşkü kapar, bahçıvanla yamağı orada bırakarak Şişliye giderdik.

Ama, ailenin asıl yeri, Erenköyündeki konaktı. Dedemin irad olarak aldığı Şişlideki, yine bahçe içinde, yine çam ağaçları olan üç katlı konak, ben okula başladığım zaman ve dedemin ölümünden sonra, ailenin ikinci yuvası haline gelmişti. Kış aylarını orada geçiren aile, Erenköyüne dönmeği iple çekerdi.

BABAM ORHAN BEY

Annem sık sık Gülmisal kalfaya:

— Ne yapalım, kısmet böyle imiş. Güzel adam, sakin adam diye ben de kapıldım. Babam, fazla itiraz etmedi. Artık iki çocuk sahibi oldum. Ufak tefek kusurlarına göz yummak lâzım... diyordu.

Babamın ne gibi kusurları olduğunu ben bilmiyordum. Fakat Gülmisal kalfanın gözü onu hiçbir zaman tutmamıştı. Onun kanaatince, fakir bir memur olan babam, sadece annemi, büyük bir mirasa konacağı ve bu yüzden kendisi de paralara kavuşacağı için istemiş ve onu almak için de çok uğraşmıştı.

Hattâ dedemle annemin arası bu yüzden biraz açıl-

mış; Annem, babamın tâyin edildiği bir kasabadan ben doğup dört yaşına gelinceye kadar kalmış ve annesi ölünce de, dedemi yalnız bırakmamak için Erenköyüne dönmüştü...

Evinden çıkmadığı halde, hatırlı bir adam olan dedem, babamı İstanbul'daki bir bankada, memuriyete tâyin ettirmiş ve o tarihten sonra artık orada kalmışlardı.

Dedemin ölümüne kadar çok sakin ve saygılı davranan babam, daha sonra, bazı akşamlar geç gelmeğe başlamıştı. İşte bu yüzden annemle dadı kalfa münakaşa eder ve bir erkek olduğu halde, babamın eve bir kuruş bile vermemesini doğru bulmaz:

— Bizim damat parasına ihtiyacımız yok küçükhanımefendiciğim, derdi. Fakat, bugün müdürlük derecesine yükselen beyefendinin aldığı para ile bol bol bir ev geçindirilir. O, bugüne kadar ne çocuklarına, ne de size birşey almıştır. Bu ne biçim erkektir? Hiç içinden gelmez mi insanın?...

Ben, işin bu tarafını bilmiyordum. Ama şurası muhakkaktı ki, babam, anneme sevgiden çok hürmet gösteriyor ve çocukları olan kardeşim Gülçin'le beni çok seviyordu. Ben boylandıkça, büyüdükçe yüzüme gülümsiyerek bakar ve ona «babacığım» diye seslendiğim zaman çok hazeder, omuzuma dayanır ve erkek misafirler geldiği zaman muhakkak beni salona çağırır, yanına oturturdu.

Babamın muhakkak bazı kusurları vardı ve bunu annem bildiği gibi, Gülmisal kalfa da seziyor, her ikisi de üzülüyorlardı.

Dedemin ölümünden bir - iki sene sonra babam,

memuriyetini bıraktı ve ticaret yapmağa kalkıştı.

Ben, annemle babamın münakaşa ettiğini hiç bilmezdim. Babam, anneme haber vermeden işinden ayrılmış ve ertesi sabah işine gitmek üzere aynı saatte hazırlanmayınca, annem sebebini sormuş, o sadece:

— Ben artık çalışmayacağım... Dün istifa ettim. Bundan sonra ticaret hayatına atılacağım, demişti.

— Bu kadar hayatî bir meselede, nezaketen olsun, bana danışsaydınız, çok yerinde olurdu.

— Buna mecbur değilim!

Babam, ilk defa bu kadar düşüncesiz ve nezaketsiz hareket ediyordu. Annem fazla konuşmak istemedi, sadece:

— Zavallı babam çok haklı imiş! dedi.

Evet, dedem, annemi, babama vermeği hiç istememişti. Hattâ daha sonra bile ona bir türlü ısınamamış, fakat kızının hatırı için katlanmıştı.

Babam, bu münakaşadan birkaç gün sonra, cebindeki para bitince, anneme karşı daha yumuşak olmağa başladı ve nihayet ona:

— Bana ödünç olarak biraz sermaye veremez misin Celile? ...dedi.

Babam, bir arkadaşıyla birlikte yazıhane açtı. Fakat onun bir para kazandığını, anneme veya biz çocuklarına en küçük bir hediye aldığını bilmiyorum. Bu yüzden Gülmisal kalfa bir gün annemle konuştu:

— Küçük hanımefendi, dedi. Efendinin yanına ben dokuz yaşımda geldim. Beni annenizden ayırmadı.

Anneniz onun yakın akrabasıydı. Fakat, fakir oldukları için annenizi o yetiştiriyordu. O yaşa kadar memuriyetlerde dolaştığı için evlenmemişti. Nihayet amcasının kızı olan annenizle evlendi. Beni de okutup yazdırdılar. Ben de ailenize gücüm yettiği kadar hizmet ettim.

— Dadıcığım, bunları ben biliyorum; bana ne söylemek istiyorsun?...

— Küçük hanımefendi; efendi ölmeden evvel bana da tenbih etti. Benim de bu ailenin ilerisi için düşündüklerimi söylememe müsaade edin.

— Dadıcığım, zaten benim canım sıkılıyor; sen de ortalığı büsbütün kötü göstererek beni perişan etme!

— Küçük hanımefendiciğim, ben sizin, çocuklarınızın ve bu ailenizin bekçisiyim. Damat beye de elimden geldiği kadar saygı gösteriyorum. Ama o, efendinin çok iyi anladığı gibi, sizin konacağınız mirasa göz dikmiştir. İşte işi gücü bıraktı. Bundan sonra para yiyecektir. Siz, kendi hakkınızı Orhan beye verebilirsiniz. Fakat ortada çocuklarınız var; onların haklarını çiğnetmeyiniz.

— Dadı, kocam bu kadar fena bir insan mı?

— Hayır efendim. Ama bana öyle geliyor ki, iş sadece sermaye vermekle kalmıyacak. Bu yazıhane, yavaş yavaş aile ocağının bütün varını, yoğunu çekecektir. Bugüne kadar tam bir iç güveysi gibi yaşayan, koskoca müdür olduğu halde, karısına ve çocuklarına en küçük bir hediye bile almayan bu adamın tutumu bana hiç iyi gelmiyor.

— Bana da iyi gelmiyor, Dadı. Ama kısmetim böyle imiş.

Annem ağlamağa başladığı için, Kalfa, lâkırdıyı kesmişti. Ama, belliydi ki babam, annemin yüzüne gülerse sadece para hatırı için gülmektedir.

Annem, babamın bazı yanlış hareketlerini kalfadan saklıyor, neşeli görünmeğe çalışıyordu. Babasının ölmeden önce ona verdiği öğütler, aklından hiç çıkmıyordu. Dedem ona:

— Aile ocağını söndürme, kocana kapılma. Gururunu, şahsiyetini duygularına feda etme!... Ekrem'i iyi okut, iyi yetiştir. Başın sıkıldıkça Hacı Ömer Efendiye git, dertlerini ona anlat, onun dediklerinden dışarıya çıkma!... demişti.

Bunları bana daha sonra, aklım biraz daha iyi erdiği zaman Gülmisal kalfa anlatmıştı.

Ne olursa olsun ben, babamı seviyordum. Babam da beni severdi.

EMEL TEYZE

Dedem, anneme iyi bir tahsil yaptırmış, lisan hocaları tutmuş, piyano ustaları getirtmişti. Erkek evlâdı olmayan dedem, bütün gayretini kızının iyi karakterli ve iyi fikirli yetişmesine harcamıştı.

Daha dedemin sağlığında, annemin okul arkadaşlarından fakir bir kız vardı. Sık sık annemi yoklamağa gelir, dedem ona da yardımlarda bulunur, hattâ üçüncü katta bir odayı daima onun için hazır tutardı.

Bu hanım, sonradan evlenmiş ve başka bir memlekete gitmiş, fakat kendisinden çok küçük olan kızkardeşi Emel'i kendi yerine bırakmıştı.

Emel, benden altı yaş kadar büyük, zayıf, çelimsiz ve hemen herşeyin yoksulu bir kızdı. Annem, ona elinden gelen her iyiliği yapar, onu besler, giydirir, ku-

şatır ve sade Erenköyüne değil, Şişlideki konağa da çağırırdı.

Emelin İstanbul'da kimsesi kalmadığı bir zaman oldu. Bizim evimizden liseye gidip geldi, büyüdü, gelişti, güzel bir kız oldu.

Biz, ona Emel Teyze derdik. Küçücük bir teyzemizdi bizim. Annemin en küçük bir sözünden dışarıya çıkmaz, herşeyi için ona danışır, kuzu gibi peşinde dolaşırdı. Ablası öldükten sonra, ailenin bir kızı gibi içimize karıştı.

Ben oniki, kardeşim dört yaşına geldiğimiz zaman Emel teyze de onsekiz yaşını bitiriyordu.

İşte bu sırada annemiz hastalandı. Günden güne erimeğe ve artık alt katta, bahçeye bakan odadan çıkmamağa başladı.

Artık evin içinde Emel teyze dolaşıyor, sabahleyin babamın mendilini o veriyor, terliklerini, çamaşırlarını o hazırlıyor ve kahvesini o götürüyordu.

Akşamları babamızın geleceği saatte, kardeşim Gülçini kucağına alır, beni de yanına çağırırdı. Beraber, demir kapıyı açar ve babamı bahçeye alırdık.

Babam gülümser ve hemen ilk sözü:

— Emel, yengen nasıldı bugün? diye sormak olurdu.

Emel teyze de içini çekip:

— Bir değişiklik yok; hep öyle enişte bey! derdi.

Babam köşke girer girmez hemen annemin yanına gider, onun hatırını sorar ve orada biraz otururdu.

Gülçin, Emel teyzeyi benden daha çok severdi.

Onu giydiren, süsleyen, yemeğini yediren hep Emel teyzeydi.

Annemizin yavaş yavaş erimesi Gülmisal kalfayı derin bir acıya uğratıyor ve gizli gizli ağlıyordu. Fakat bu, onun, evin düzenine karışmasına engel olamıyor, sık sık anneme hatırlatıyordu:

— Küçük hanımcığım, bu kız toydur, onu damat beyin yanına bırakmak doğru değil.

Bir gün annem hazin bir gülümşeyişle:

— Dadı, ben istiyorum ki, benden sonra, Emel, Orhan beyle evlensin! dedi.

Kalfa, ona, iyi olacağını, bütün bu kuruntuların geçeceğini söyledi. Fakat zavallı annem başını salladı:

— Dadıcığım, inşallah dediğin gibi olur. Fakat ben, sana düşüncemi söylüyorum. Ben ölürsem, Orhan bey hemen evlenir. Bir el kadınını bu eve getireceğine, Emel'i alsın! Emel hiç olmazsa çocuklarımı hırpalamaz. Çocuklar da ona alışıktır. Yadırgamazlar. Ben, bile bile kocamı bu kıza bırakıyorum. Kalbi temizdir.

Evet, işte annemin Emel teyze için kararı buydu ve öyle zannediyorum ki, ara sıra genç kıza bunu anlatıyor, onun yüzünü okşuyor, hattâ üzüntüsünden yaşla dolan gözlerini parmaklariyle kuruluyordu:

— Sana ben, ana gibi, abla gibi baktım Emel. Benim çocuklarımı sen büyüteceksin. Onlar, seni sevecekler. Öksüzlüklerini onlara belli etmiyeceksin. Babaları bu evde gölge gibidir. Ne masraftan anlar, ne muameleden. Ben onu sana bırakıyorum. Benim içimden böyle geliyor.

Emel, o gün ne kadar mazlum ve temiz yürekli bir kızdı. Hıçkırıklarla nasıl ağlamış ve:

— Sen sağ ol ablacığım. İnşallah onları sen büyütürsün!... demişti.

İşte, incili terlik de bu günlerde ortaya çıkmıştı. Annem bir gün babama:

— Orhan bey, demişti. Çok heves ettim, çok istedim; kaç defa size imâ ettim. Fakat o mağazada gördüğümüz incili terliği bana almadın. İstiyorum ki, kocam bana böyle bir hediye almış olsun. Bak, ben yolu tutmuş gidiyorum. Sonra içine dert olur.

Babam, ertesi akşam incili terliği alıp getirdi. Bu, kırmızı atlas üzerine küçük inciler işlenmiş çok zarif bir terlikti.

Annem çok memnun kaldı; çok teşekkür etti. Fakat onu bir kere bile ayağına sokmadı; yanında kutusunun içinde muhafaza ederdi.

Ben, o tarihte ortaokula başlamıştım. Benim derslerimle, okula gidip gelişimle Emel teyze meşgul olur, okuldan dönünce de bana kahvaltı verirdi.

Bir pazar günü, ben de okula gitmediğim için, Hacı Ömer Efendinin köşke geldiğini gördüm. Bu, başına siyah bir takke giyen, bembeyaz sakalı, çok, ama çok ihtiyar bir adamdı.

Odaya girmiş ve:

— Geçmiş olsun hanımefendi kızım, demişti. Beni emretmişsiniz, geldim.

Annemin onunla neler konuştuğunu bilmiyorum fakat misafir gittikten sonra, yapılacak işlerini yapmış bir insan gibi, rahata kavuşmuştu.

ANNEMDEN SONRA

Akşamları okuldan dönerken beni gözleriyle karşılayan ve sabahları arkamdan bakarak uğurlayan annemin yüzü artık bahçe üstündeki küçük odada ve o

pencerelerde değildi. Perdeler indirilmiş, uzun bir ıstırap çeken annemin öldüğü o oda kapatılmıştı.

Sonbahar olduğu için, bizi hemen Şişli'deki konağa götürmüşlerdi. Emel teyze de bizimle beraberdi. En çok kardeşimle meşgul oluyor, onu koynunda yatırıyor onun yüzünü güldürmek, ona acısını unutturmak için uğraşıyordu.

Kardeşimin, annesini unuttuğunu hiç görmedim. En neş'eli zamanlarında bile gülerken birdenbire susar ve büyük bir insan gibi kendi içine çekilir, birden sebepsiz ağlamalara tutulur ve soranlara hiç cevap vermez, ağlaya ağlaya uyur, kalırdı.

Kalfa, içinde ateş yandığı halde, bizi meşgul etmek için çırpınıyor, yine evin düzenini bozmamağa çalışıyordu.

Bu büyük kederin üzerinden altı ay geçmeden, babamla Emel teyze evlendiler. O tarihte yine köşke gelmiştik. Bu işlerin hazırlığı olurken Kalfa, iki gözü iki çeşme ağlıyordu. Babamız da üzgün gibiydi. Kalfa, Emel teyzeye:

— Küçük hanım, dedi. Biliyorum, Celilem, senin Orhan beyle evlendiğini istiyordu. Sen, bu öksüzlere bir üvey anne olmazsın. Sen onları seversin, onlar da seni severler. Fakat bu köşkün de bir hâtırası vardır. Sen gençsin, tel duvak takınmak istersin. Bunu burada, bu köşkte yapmayın. Koskoca salonlar var. Orada evlenin, yine buraya dönersin. Bu iş biraz erken oldu ama, ne yapalım, kısmet böyleymiş.

Emel teyze, Kalfanın dediğini yaptı. Bu düğüne babamın arkadaşları gitti. Belki pek çok masraflar

edildi. Fakat biz bulamadık. Onlar karı - koca olarak eve döndüler.

Emel teyze, ilk günlerde durmadan ağlıyordu. Acısı tazelenmiş gibiydi. Fakat gün geçtikçe onun yavaş yavaş değiştiğini görüyorduk.

Babamız da hiç yapmadığı şeyleri yapıyordu. Biz onun, eve elinde bir sepetle geldiğini hiç görmemiştik. Şimdi, elinde veya cebinde muhakkak birşeyler getiriyor, getirdiği bu şeyi ortaya çıkarmıyordu.

Yalnız, kardeşim bazen bana, gözlerinin içinde kinli bir pırıltı ile anlatır ve daha beş yaşına gelmemiş bir çocuk olduğu halde:

— Babamız ona çikolata getirmiş, derdi. Bana verdi ama, ben yemedim.

Sonra içini çekerdi:

— Babamız, bizim annemize hiç çikolata almazdı, değil mi?

Biz, daha aşağıda oturur, Kalfanın yanında kardeşim uyuklar, ben de ders çalışırken, yukarı katta birtakım koşuşmaların olduğunu, kapıların vurulup kapandığını, yumruklandığını duyardık.

Uyuklayan Kalfa, başını kaldırıp gürültüleri dinler, sinirlenirdi.

Köşkteki ahçıbaşı Dursun ağa, bahçıvan Abdullah, hattâ daha delikanlı olan yamak Rüstem bile babamızın bu kadar erken evlenmesine razı değildi. Ama kimsenin elinden birşey gelmezdi.

Onlar, babama emniyetsiz gözlerle bakıyor, onun yolunun üstünde bulunmak istemiyorlardı. Onlar, sık sık Kalfa ile buluşur, dertleşir, kendi hislerini, düşün-

celerini ona anlatırlardı. Birer toy delikanlı olarak Bekir Efendinin köşküne gelmiş bulunan bu insanlar, ölenleri hiç unutmuyorlardı.

Kalfa, ağır bir yük altındaydı. Evin yine yiyecek ve içeceği, hizmetçilerin masrafı, aylıkları ile o meşgul oluyordu.

Bir gün kardeşim uyumuş, ben de derslerime çalışıyordum. Kalfa namazını yeni bitirmişti. Emel hanım içeriye girdi:

— Gülmisal Kalfa, dedi. Orhan bey merak ediyor, bu alış - verişlerin, bu masrafların hesabına kim bakıyor?

Kalfa sakin sakin:

— Ben! dedi. Bu işi daha Efendinin sağlığında bana vermişlerdi. Ben de elimden geldiği kadar çalışıyorum.

— Tevfik efendi paraları sana mı getiriyor?

— Evet küçük hanım.

— Evin beyi dururken böyle yapılması doğru mu?

— Ben, bana verilen bir işi yapıyorum gelin hanım.

Kalfa ilk defa gelin hanım diyordu. Ondan sonra da artık, köşkte kaldığı kadar Emel teyzeye hep böyle söyledi.

Emel teyze, umursamaz gibi konuştu:

— Orhan bey bu hesapları görmek istiyor. Tevfik efendi artık onu görsün.

— Nasıl isterseniz öyle olsun gelin hanım.

— Allah rahatlık versin Gülmisal kalfa.

— Size de Allah rahatlık versin gelin hanım.

Tevfik efendi, Hacı Ömer efendinin oğluydu. Dedemin iradlarından parayı o toplar, ne kadar lâzımsa Kalfaya bırakır, üst tarafını bankaya yatırırdı. Bir ay içinde ne kadar para lâzım olduğunu Gülmisal kalfa hesaplar, biraz da fazlasiyle alır ve kendi sandığında muhafaza ederdi.

Yiyecek paralarını o verdiği gibi, hizmetçilerin aylıklarını da o dağıtır ve her sabah bana gündeliğimi verirdi.

Aradan bir - iki ay daha geçince babam, sık sık hizmetçileri çağırmağa ve onlara emirler vermeğe başladı. Yemek listesini artık Emel teyze söylüyor ve Tevfik efendinin getirdiği paraları o alıyordu.

Daha ilk ayın başında Gülmisal kalfaya da para vermeğe kalkıştı. Kalfa elini uzatmadı:

— Teşekkür ederim gelin hanım, dedi, sayenizde yiyip içiyorum. Benim paraya ihtiyacım yok.

Emel teyze israr etmedi.

Köşkteki huzursuzluklar gittikçe artıyordu. Emel teyze, bizim için de Kalfayla küçük münakaşalar yapıyordu:

— Çocukları bu kadar şımartmak doğru mu kalfa?

— Ne yaptıkları var ki gelin hanım? Biri mektebine gidip geliyor, öteki sessiz sedasız bir köşede oturuyor.

— Sen üstlerine fazla düşüp onları şımartıyorsun kalfa. Bak, babalarına bile sokulmuyorlar. Beni de hiç sevmiyorlar artık.

— Kızcağız çok içli gelin hanım; unutamıyor ötekini. Biraz daha zaman geçsin. Çocuktur, elbet unu-

tur. Siz vicdanlı bir hanımsınız. Onlarda emeğiniz var.

— Sen, benden hiç hoşnut değilsin kalfa. Elinden gelse, evlenmemize de engel olurdun!

— Gelin hanım, sizin Orhan beyle evlenmenizi zavallı Celilem istedi. Sizin, bu çocuklara öksüzlük çektirmiyeceğinizi düşündü. Ben kim oluyorum.

— Senin ne sinsi olduğunu biliyorum, kalfa!

Emel teyze böylece Gülmisal kalfaya sataşmağa başlamıştı. Onun evdeki hâkimiyetini istemiyordu. Onu yavaş yavaş fazla buluyordu. Babam da bazen hiç yoktan bir sebeple:

— Bu arabın kahrını ne zamana kadar çekeceğim! diye bağırıyordu.

GÜLMİSAL KALFANIN KOGULMASI

O gün bir pazardı. Ben de evdeydim ve hava güzel olduğu için bahçede ders çalışıyordum. Babamın hiddetli sesi alt katın penceresinden taştı:

— Bana bak, artık sabrımı tüketiyorsun; o günler geçti. Artık. Bu zamana kadar başıma belâ oldun. Ya edebinle otur, ya defol, git!...

Kitabımı bıraktım, dinledim. Kalfa, sesi çatal çatal olmuş cevap veriyordu:

— Beyefendi, bugüne kadar size hüremette kusur mu ettik?... Bu evin bir düzeni vardır. Ben de bu ailenin emektarıyım. Size ne yaptım da kalbimi kırıyorsunuz? Ben en az elli yıl bu köşkte hizmet gördüm. Niha-

yet elimden idareyi aldınız. Bir şu öksüz çocuklar kaldı. Müsaade ediniz de onları yetiştireyim.

— Bu köşkte bu çocuklara bakacak kimse yok mu sanıyorsun? Bana bak bacı? Bana akıl öğretme! Senin hizmetine ihtiyacım yok. Sen çocukları bize düşman ediyorsun. Bak, yanıma bile gelmiyorlar!...

— Beyefendi, siz yanlış düşünüyor, yanlış görüyorsunuz. Ben bu çocuklardan baba sevgisini alamam. Onlar büsbütün perişan olurlar. Onları sizin yanınıza sokmayan gelin hanımdır. Yavaş yavaş bu köşkte kıymetli olarak, hâtıra olarak ne varsa, hepsi ortadan kalkıyor. Efendimin resimleri kalktı, Celilemin resimleri kalktı. Hepsi tavan arasına atıldı... Şimdi sıra bana geldi.

— Ha şunu bileydin bacı! Sıra sana geldi. İşi pişkinliğe vuruyor, yüzsüzlük ediyorsun!

— Beyefendi, ben çok gün görmüş bir kadınım. Ben çocukların hatırı için oturuyorum. Ama ben gidersem sizin de, gelin hanımın da iki yakanız bir araya gelmiyecektir, bunu unutmayın!

— Haydi, yeter artık. Hava kararmadan topla bohçanı. Yoksa ben adamı daha başka türlü yollamasını da bilirim. Emel, rica ederim şunun hesabını gör!

Ben artık dayanamadım. Köşke doğru yürüyordum. Sesleri daha yakından duymağa başladım. Annemin öldüğü odada konuşuyorlardı. Emel teyzenin sesi:

— Gülmisal Kalfa, diyordu. Kaç para alacağın var?

Kalfa ağlıyarak konuştu:

— Ben bu köşke tekrar döndükten sonra para almadım. Ben hakkımı, bu köşkü bırakanlara helâl ettim!

— Sen para almadın ama, aslına bakarsan aylığından fazlasını alıyorsun!

— Emel hanım, Allahtan korkun yok mu senin? Benim sana da emeğim geçti. Eski günleri ne çabuk

unuttun? Ben, sen değilim. Eğer vicdanlı bir insansan söyle bana, şu paraları eline aldın alalı, bankaya, kendi hesabına kaç para yatırdın?

İçeriden bir çığlık koptu. Fakat Kalfanın sesi daha sert ve iddialıydı:

— Hangi bankaya kaç para yatırdığını ben biliyorum. Yiyin bakalım! Bu aile ocağının size kalan nimetlerini aşırın! Beyefendi içki ile, kumarla, kadınlarla yesin; sen de «Ne koparırsam kârdır» diye, şuna buna verdim diye eline geçen parayı götür kendi hesabına bankaya yatır!

— Orhan bey, bana nasıl hakaret ediyor; duyuyor musun? diye bağırdı.

Babam galiba Kalfanın üstüne yürümüştü ama.. Kalfa bağırdı:

— Bana bak efendi! Elini indir aşağıya! Benim arap damarımı tutturma; hepinizi çiğ çiğ yerim burada! Daha benim Celilem yer mezarında yatıyor. Nankör mahlûklar, bir mezar yaptırmağı bile düşünmediniz.

Kapılar kapandı, koşuşmalar oldu. Emel teyze yukarıya kaçmıştı. Babam dışarıda bağırıyordu:

— Arap kudurdu! Polis çağırın bana, polis!...

Fakat ortada eski hizmetçilerden kimse yoktu. Bacı avazı çıktığı kadar bağırıyordu:

— Yiyip içip kuduran sensin! Kes sesini!...

Babam sesini kesti. Ben içeriye giremedim. Fakat biraz sonra Kalfayı bahçede gördüm. Doğruca bahçıvanın bulunduğu yere doğru gitti. Etrafını hiç görmü-

yordu. Dudakları bembeyazdı. Bütün vücudu titriyordu. Gözlerinin akı kıpkırmızı kesilmişti. Ağaçların arasında kayboldu.

Köşkten hiç ses gelmiyordu. Biraz sonra Kalfa ağaçların arasından çıktı. Benim yanıma geldi:

— Allahaısmarladık küçük bey, dedi. Ben gidiyorum. Baban beni kovdu. Homdolsun Efendim beni düşündü, Kimseye muhtaç değilim. Sen benim evimi biliyorsun. Başın sıkılırsa bana gel. Ben buradan ayrılmakla sizleri bırakmış değilim.

Kalfa beni öptü, sırtımı okşadı, cebime biraz para koydu:

— Kardeşini ezdirme, bir derdin olursa bahçıvana söyle. O, benim evimi bilir.

Dilim tutulmuştu. İçime bir de korku gelmişti. Kalfanın kara ellerini ayrı ayrı öperken ağlamağa başladım. Ellerimi yüzüme örttüm. Başımı kaldırdığım zaman, o artık köşkte değildi.

Bu hâdise köşkün sakin havasını birdenbire bozdu. Kalfanın gittiğine emin olduktan sonra Emel teyze bahçeye çıktı. Kardeşim yanıma gelmiş, uslu uslu oturuyor ve pek belli etmeden ağlıyordu.

Emel teyze, Gülçin'in elinden tuttu:

— Soğuk çıktı, çocuklar, dedi. Artık içeri girin!

Babam yemekte, sanki kendisini mâzur göstermek ister gibi konuşuyordu:

— Bunak kadın. Kendisini bir şey sanıyor. Emektar diye bu zamana kadar ses çıkartmadım, ama artık

çekilecek kahrı yok. Herkese iftira ediyor. Ortalığı karıştıran köşkün huzurunu bozan hep o...

Sofrada yemek yenirken, duvarın dibinde ayakta duran ahçının rengi kıpkırmızıydı. Kalfanın yetiştirmesi olan Fatma adındaki hizmetçi o kadar ağlamıştı ki, kalfanın ayrılışına çok üzüldüğü belliydi.

Gülmisal kalfanın gidişi, bütün eski emektar hizmetçilerin ayrılmasına sebep oldu. İki gün sonra, köşkün elli yıllık ahçısı hazırlanmış, kapıda babamı beklemiş ve:

— Hakkınızı helâl edin beyefendi, demişti. Ben ihtiyarladım artık. Sizin hizmetinizde kusur etmek istemiyorum.

Babam, kaşlarını çatarak bağırmıştı:

— Bunlar bahane! O arap hepinizi kandırmış...

Ahçıbaşı ağır ağır:

— Kalfa bana birşey söylemedi, dedi. Ama o, bu köşkten ayrılınca dirlik de, düzen de ayrılmış demektir. Benim yüreğim, bu kara günleri görmeğe dayanmaz.

Daha fazla konuşmadan, bohçasını alarak ağır ağır ve bileği ile gözlerini sile sile uzaklaştı.

Onun mezarlığa gittiğini ve ağaçların arasında kaybolduğunu gördüm. Babam çok sinirliydi. Etrafında kovacak, kıracak insan arıyordu.

İki gün daha sonra, orta işlerine bakan Fatma, daha sonra da bahçıvana yamaklık eden uşak çekilip gittiler. Köşkte bir tek hizmetçi kalmamıştı.

Bir - iki gün sonra yeni bir ahçı ile Peyker adında

genç bir hizmetçi köşke getirildi. Emel teyze bunlara her sabah emirler veriyordu.

Köşkte yapılan temizleme bu kadarla kalmadı. İhtiyar bahçıvana da yol vermek istiyorlardı. Babam o pazar günü kaşlarını çatarak:

— Bana bak Abdullah ağa, dedi. İç bahçenin içinde bu kuru ağaç neye duruyor?

İhtiyar adam, bükük belini doğrultarak ağaca doğru baktı ve:

— Beyefendi, dedi. Bir garip kuş vardır, ağacın üst dallarında bir yuva kurmuştur. Her baharda gelir, yuvasını tamir eder. Orada yavru çıkarır. Ertesi yıl yine gelir. Eh, garip kuşun yuvasıdır bu. Vatan bellemiş burasını.

Babam sert sert:

— Artık bu kafayı değiştirmek lâzım, dedi. Böyle örümcekli kafalarla iş görülmez. Ben bu acağı istemem. Kes!

— Ben yetmiş beş yaşındayım beyefendi; benim gücüm yetmez.

— Hayır, inadında yapıyorsun!...

— Benim inat haddim değil beyefendi; ama hayırlı olmaz bu iş. Bozmayınız bu yuvayı. Hanımefendi her yıl bu kuşun gelmesini beklerdi. Hiç bir kuş havuza kadar inmez ama, bu kuş iner. Bu kuş, uğurlu bir hayvandır.

Babam bağırıp çağırdı ve bir oduncu yollıyacağını, akşama o ağacı orada görmek istemediğini söyledi.

Fakat akşam döndüğü zaman ağaç yine yerinde

duruyordu. İhtiyar bahçıvanı çağırıp, ağacı niye kestirmediğini sorunca, ihtiyar adam:

— Beyefendi, dedi. Hanımefendi kestirmedi.

Emel teyze, ağacın kesilmesine engel olduğunu, bir kuşun yuvasını bozmanın başlarına bir felâket getireceğinden korktuğunu söyledi.

GÜLÇİN'İN CEZALANDIRILMASI

Günler bizim için çok güç geçiyordu. Ben her akşam kardeşimi ağlamış buluyordum. Bana fazla bir şikâyeti olmazdı ama, artık hiç konuşmuyor, daimî bir korku içinde yaşıyordu.

Ben kendi sıkıntılarımdan, onunla fazla meşgul olamıyordum. Emel teyze, benimle hiç alâkadar değildi. Benim okula gittiğimi, her gün para harcadığımı anlamak istemiyor, bana tek bir kuruş bile vermiyordu.

Bunun için, Erenköy'den okula kadar yürümeğe mecbur kalıyordum. Bana ne harçlık veriliyor, ne kitap alınıyor, ne de defterim, kalemim düşünülüyordu. Hattâ gündüzleri yemek yiyemiyordum. Kimse bana yemek hazırlamadığı gibi, yemek parası da vermiyordu. Elbisem eskimiş, ayakkabılarımın altı paralanmıştı. Bakımsız, sefil bir durumdaydım.

Babam, bu halimi hiç görmüyordu. Çünkü, eve gelince, yukarı katta, balkonda rakı içmeğe başlıyor, saatlerden sonra yemeğini de orada yiyordu. Günlerce, haftalarca yüzünü görmüyordum.

Babam, Şişli'deki konağı tamir ettirdiği için, o yıl kış aylarında da Erenköy'de kaldık.

Bir akşam eve dönüşte kardeşimi ortalıkta bulamadım. Yeni hizmetçi Peyker'e sordum. Bana:

— Ne bileyim, yumurcak kimbilir ne cehennemde! dedi.

Emel teyze ile konuşmuyordum, ona karşı kırgındım. Gidip bahçıvana sordum. İhtiyar adam, kümeslerin bulunduğu yerdeki küçük bir odada yatıyordu. Beni görünce şaşırdı. Kardeşimi ona sordum. Dişlerini sıkarak:

— Küçük bey, dedi. Bu kızcağızı öldürecek bunlar. O yeni aldıkları kız, çok hırpalıyor biçareyi. Artık içim dayanmıyor benim. Bugün yine elinde bir değnekle kovaladı. Korkarım bodruma götürmüş, kapatmıştır.

Birden çok fena olmuştum. Köşke dönerek Peyker'e sordum.

— Haberim yok! dedi.

Hava kararmıştı. Babam yukarıda içmeğe hazırlanıyordu. Merdivenleri çıktım. Babam bana şöyle uzaktan bir bakarak:

— Hayrola! dedi. Sen buralara pek çıkmazdın.

— Gülçin'i arıyorum baba!... dedim.

Sesim titriyordu. Babama içki hazırlayan Emel teyze biraz şaşaladı:

— Aşağıda olacak, dedi. Peyker'e sor!

— Sordum görmemiş.

— Benim haberim yok.

Döndüm, gidiyordum. Babam seslendi:

— Bana bak, Ekrem. Bu evde bir baban olup olmadığının farkında değilsin. Şuraya otur. Sana soracaklarım var.

Oturamazdım:

— Babacığım, dedim. Kızı bulayım, gelip otururum.

— Nereye gidecek piç kurusu! Bir yerde sızıp kalmıştır. Otur şuraya!...

Gözlerimin içerisi yaşlarla dolarak otururken:

— Emel teyze, rica ederim, dedim. Bari Peyker'e söyle de, arasın!

Babam, benim ağladığımı görünce:

— Eeee, dedi. Şimdi de başıma sen mi çıkıyorsun? Cehennem ol, git, ara kıymetli kardeşini!...

Arkamdan gözlerini açarak bakıyordu.

Bütün katları aradım. Bir bodrum katı kalmıştı. Yaşlı bir kadın olan ahçı, bana yavaşça:

— Onu Peyker bodruma kapattı! dedi.

Bodrum gözlerimin önüne geldi. Kızkardeşim gündüz bile oraya inemez, hattâ bu daracık merdivenin yakınından geçemezdi.

Lâmbayı yaktım. Bodrumun kapısını açtım. Taş merdivenleri indim. Gülçin, çamaşırlıkta yoktu. Hizmetçilerin yattığı odalarda da yoktu. Odunluğun kapısındaki demir sürgüyü çektim. İçerisi korkunç bir karanlıktaydı.

— Gülçin!...

Sesime kimse cevap vermedi.

Lâmbayı ileriye uzatarak etrafı araştırdım. Bir köşede eski küfeler, kömür yığınları vardı. Yerde bir ço-

cuk ayakkabısı gözüme ilişti. O tarafa doğru yürüdüm. Duvarın dibine büzülmüş, kömür tozlarına bürünmüş, bir paçavradan farksız bir yığın. İşte bu yığın Gülçin'di.

Onu kucağıma aldım. Uyumuyordu, boğazından hık hık diye bir ses çıkıyordu. Yüzü, gözü kömür tozundan kara bir çamurla sıvaşmıştı.

Yukarıya çıktım. Lâmbayı yaktım. Artık ben isyan ediyordum. Üst katın merdivenlerini de çıktım. Babamın rakı içtiği odaya girdim.

Emel teyze ile karşılıklı oturuyorlardı. Radyoyu açmışlardı. Babam, hafif hafif şarkı söyleyen Emel teyzeyi dinliyordu.

Hava sıcaktı, balkonun iki kapısı da açık olduğu için, benim odaya girdiğimi gördüler. Emel teyze yerinden kalktı. Ağzından bir çığlık çıktı.

Ben, yüzüme ip gibi yaşlar inerek, hiçbir şeyden haberi olmayan, korkudan bayılmış çocuğu sedirin üzerine bıraktım

— Allahtan korkmaz! dedim. Günah değil mi buna?...

Babam yerinden kalktı. Keyfi bozulmuştu. Fakat kızı o halde görünce, rengi kıpkırmızı kesildi:

— Bu ne? diye bağırdı.

— Ne olacak, dedim. Gülçin işte! Kömürlüğe kapatmışlar...

Manzara hakikaten çok acıklıydı. Çocuğun ağzı yarı açık kalmıştı. Yüzüne bulaşan kömür tozları, göz yaşlarıyle kara bir çamur olmuştu. Karmakarışık saçlarının arasında bir hamam böceği kımıldanıyordu. Bir başka böcek, kirli ve yırtık entarisinin kenarından yürüyordu.

Babam dehşet içinde kaldı.

Emel hanımın yüzü elleriyle kapalıydı.

Ben, boğulur gibi:

— Gördün mü babacığım? dedim.

Kardeşimi tekrar kucağıma aldım:

— Sen rakını iç baba; sen de şarkını söyle Emel hanım!

Aşağıya, annemizin öldüğü odaya indim. Peyker korkmuş, mutfağa kaçmıştı. Ahçı kadın bana yardım etti. Çocuğu temizledik, soyduk. Yüzünü yıkadık. O kadar bitmişti ki, gözlerini açamıyordu.

Yukarıda babam iri iri haykırıyor; Emel teyze:

— Ben bu kadar vicdansız mıyım? diye ağlıyordu. Tavan arasına girme diye tenbih ediyorum. Yine girmiş, Peyker'e söyledim, azıcık korkut, dedim. Ne bileyim bunu!...

Gülçin, günlerce hasta yattı. Sözde Emel hanım ona baktı. Bu sadece babama karşı bir gösterişti. Çocuğu ahçı kadının eline bıraktığı halde:

— Bugün Gülçin'le çok uğraştım; ortalık işlerine bakamadım! diyordu.

Çocuk birkaç gece korkulu rüyalar gördü haykırarak uyandı. Ben, Peyker'e karşı iyiden iyiye düşman kesilmiştim. Birkaç defa bu çocuğa neden eziyet ettiğini sordum. Canı öyle istemiş.

Bir zaman onunla hiç meşgul olmadı. Kızcağız, ahçı kadının yanında dolaşıyor, korkudan mutfaktan çıkmıyor veya bahçıvanın yanında oynuyordu. Evde bir kedi kadar arandığı yoktu.

Fakat Peyker; ahlâksız, vicdansız bir kadındı. Bir gün eline bir değnek alarak, ağlarken «anne» diye ağladığı için Gülçin'i kovalamış. Çocuk koşarken düşmüş. Peyker ona yetişmiş; vurmağa başlamış. Çocuğun çığlıklarına bahçıvan yetişmiş, Gülçin'i kurtarmış.

Babam o akşam:

— O ömür törpüsü kız nerede yine? diye sordu.

— Bugün yine dayak yemiş... dedim.

Babam bana öfkeyle bakarak:

— Her akşam keyfimi kaçıracak bir bahane bulursun! dedi.

— Baba, dedim. İşte bunun için ben, gözüne görünmek istemiyorum!

— Benim de pek umurumda...

Anlaşılıyordu ki, babamdan artık bize hayır yoktu. Kardeşim bu evde sıska bir kedi gibi ölecekti. Ben de yarı açlıktan, yarı hiddetten gittikçe eriyordum. Emel hanım da pek rahat değildi. Babam, ona karşı pek bağlı görünmüyor, sık sık kavga ediyor, rakı masasını tekmeliyordu.

Bir gün, bir pazar günü, yine büyük bir kavgadan sonra, çıkıp gitmişti. Emel hanım bahçede ağlıyordu. Kardeşim onu bana göstererek

— Bak, oraya gitti; elinde mendil var, ağlıyor! dedi.

— İster misin, yanına gidelim? dedim.

Çocuk onu, Emel teyze olarak seviyordu. Onun yüzünden dayak yediği, onun yüzünden hırpalandığı halde, içindeki sevgisini atamamıştı. Eğer Emel hanım, bu küçük kızın içindeki ana sevgisini öldürmek için onu azarlamasa, şiddet göstermeseydi, belki bu küçük dosttan teselli bulurdu.

İki kardeş yanına gittik. Kardeşim titrek bir sesle:
— Emel teyze, hasta mısın?... diye sordu.

Emel hanımın gözü birşey görmüyordu:
— Sen de sevin!... diye haykırdı.

Çocuk, gözleri dolu dolu ve dudağı bükülerek:

— Ben niye sevineyim Emel teyze? dedi. Sen, benim saçlarımı taramadın mı? Annem öldüğü zaman sen beni göğsüne bastırmadın mı? Ağladığım zaman sen beni susturmadın mı? Sen beni koynunda yatırmadın mı?

Bunları söyleyen, altı yaşına yeni basmış, zayıf içli, bakımsız, öksüz bir kızdı. Emel teyze, onun hıçkırarak ağlamasına bakarak:

— Niçin ağlıyorsun? dedi. Sus bakayım! Eğer sen, benim sözümü dinleseydin, hem dayak yemezdin, hem de ben seni hep severdim.

— Emel teyze, ben annemin resmini istiyorum. Onu rüyamda görüyorum. Ama gündüz yüzünün nasıl olduğunu bilemiyorum. O resmi görmek istiyorum. Sen hepsini tavanarasına kaldırttın... Ben onun için oraya çıkmak istiyorum.

Belki kendisi de üzgün olduğu için Emel hanım daha başka düşünüyordu:

— Sen niçin benden istemiyorsun? dedi.

— Ama, ben ağlarken anne dedim diye, sen beni Peyker'e dövdürüyorsun! Ben annemi sevmiyeyim mi Emel teyze?

İşte o günden sonra Emel hanım biraz daha insaflı oldu. Fakat kendi tasalarına düştüğü için Gülçin'le yine meşgul olmadı. Artık onlar, karı-koca çekişiyorlardı. Hemen her akşam bir kavga oluyor ve babam ya çıkıp gidiyor veya haftada bir-iki gece dışarıda kalıyordu.

PEYKER'LE KAVGAMIZ

Koca köşkün içinde öyle bir huzursuzluk başlamıştı ki, herkes başlarına yeni bir felâket gelecekmiş gibi korkuyor ve yalnız kendisini düşünüyordu.

İmtihanlara çalıştığım sıralardaydı. Artık ortaokulu bitiriyordum. Fakat kimse benimle meşgul değildi. Her sabah uzun bir yol yürümek zorundaydım. Bana yol parası verilmediği gibi, gündüz yiyeceğim de düşünülmüyordu. Kitabım, defterim, kalemim yoktu. Ayakkabımın patlağından yırtık çorabım dışarıya çıkıyordu. Pantolonumu kendim yamamağa mecbur olmuştum. Ceketimin dirsekleri delikti.

Babam, uzamış saçlarımı, perişan kıyafetimi görüyor, fakat hiç aldırmıyordu. Bahçe üstündeki odayı Peyker'e vermişler ve bizi aşağıda, bodrum katında, eskiden ahçının yattığı daracık pencereli, taş odaya atmışlardı.

Bu rutubetli odada iki kardeş yattığımız bir tahta sedir, eski bir sandık vardı. Su içilecek bir tek bardak oturulacak bir tek sandalye yoktu. Elektriğin ampulünü bile çıkartmışlardı. Fakat biz odaya çekilince bir nevi rahatlık duyar, iki kardeş başbaşa kalırdık.

O pazar, birkaç defa kendisini, kardeşimi dövdüğü için şikâyet ettiğim Peyker, evde ahçıdan ve bahçıvandan başka kimsenin bulunmamasından faydalanarak, sakin sakin bahçede oynayan Gülçin'e yaklaşmış ve elindeki değnekle çıplak ve cılız bacaklarına vurmağa başlamıştı.

Kitabımı bırakarak, kardeşimin haykırışlarının geldiği yere doğru koştum. Peyker, beni görünce kardeşimi bıraktı, doğruldu ve elindeki değneği sallamağa başladı:

— Gel, gel bakayım!... Bugün senin de ağzının payını vereceğim!...

Ben, ne olduğunu bilmiyorum. Gözlerim kararmıştı. Güçlü kuvvetli bir kadın olan Peyker'in üstüne atlamıştım. İkimiz birden yere yuvarlandık. Birbirimizi itiyor, can düşmanı gibi hırpalıyorduk. Ben onun saçlarını elime geçirmiştim. O, elindeki değneğin kırığı ile yüzümü yol yol çizmişti.

Çocuğun feryatlarına bahçıvan ve ahçı koşmuştu. Peyker, bizi birbirimizden ayırmağa çalışan bahçıvanın da üzerine hücum ederek, adamcağızın ağzını burnunu kan içinde bıraktı. Kendisine öğüt vermeğe çalışan ahçı kadının karnına bir tekme vurarak yere serdikten sonra, korkudan çırpınan Gülçin'e bir daha saldırdı.

Fakat ben arkasından yetiştim ve elime geçen bir değnekle kafasına vurmağa başladım. Peyker, çocuğu bırakarak bana saldırdı. Fakat yine saçlarından yakaladım ve kendimden ummadığım bir hırsla, yüzüne, gözüne vurmağa başladım.

Bir an geldi ki, Peyker artık kaçıyordu, bağırıyordu. O bağırdıkça ben ağzına, burnuna vuruyordum. O kaçtı. Ben arkasından yetiştim. Eline bir sopa geçirdi; onu elinden aldım. Nihayet ahçı ile bahçıvan beni güçlükle tuttular. Peyker kaçıp köşke girdi.

Yüzüm, gözüm tırmık içinde, kollarımda, başımda şişler ve çürüklerle ben yine dersime çalışırken, o akşam Emel teyze taş odaya indi. Kardeşim yarı aç uyumuştu. Ben, şişesi kırık bir gaz lâmbasının yanında ders çalışıyordum.

— Ekrem, seni baban istiyor! dedi.

Kalktım ve peşi sıra yukarıya çıktım. Yukarıda, büyük salonda hepsi toplanmıştı. Peyker yüzü, gözü kı-

zarmış, ağlıyordu. Ahçı ve bahçıvan da ayakta duruyordu.

Babam gözlerini açarak bana sert sert baktıktan sonra:

— Sen, Peyker'i neden dövdün? dedi.

— Durup dururken kardeşime hücum etti, dövmeğe başladı. Onu kurtarmağa gittim; köşkte kimse yokken benim de ağzımın payını vereceğini söyledi. Kavga ettik! dedim.

Babam, ihtiyar bahçıvana sordu. Adamcağız önce yemin etti, sonra:

— Ben, yerelmalarının dibini çapalıyordum, çocukların seslerini duydum, dedi. Koştum, bu kadın küçük beyin üstüne saldırdı. O da elinden geldiği kadar ona vurdu! dedi.

Peyker yeminler ediyor, bana dişlerini gıcırdatıyor, herkesin yalan söylediğini anlatıyordu. Babam ona:

— Sen bu kızcağızdan ne istiyorsun? dedi. Bu kaçıncı edepsizliğin!...

Kendisi suçlu çıkınca, Peyker:

— Hanımefendi söyledi bana, bu piç kurusunu yıldır, dedi, dedi.

Emel teyze haykırdı:

— Ben sana, çocuklara el sürme diye tenbih ettim, dedi. Kuduz köpek, defol! Bir daha seni görmiyeceğim burada!

— Ben şimdi karakola gidip hepsini anlatacağım.

— Cehenneme git, anlat! Şu çocuğun yüzüne, gözüne bak! Bu kadar şahit var. Kimi inandıracaksın?...

Peyker, akşam karanlığında bohçasını alıp savuştu.

Babam bana:

— Gözünü aç, Ekrem! dedi. Artık seninle kardeşin yüzünden başıma gelmeyen kalmadı. Pekâlâ akşam bana söyliyebilirdin!

— Baba, dedim. O öksüz kızı durup dururken dövmesine seyirci mi kalayım? Sen bizim babamız değil misin? Benim halimi, kızının halini görmüyor musun?

— Ben, sizin gibi çocukların babası değilim. Defol karşımdan!

Ben ağlıyarak aşağıya inerken, ahçı kadın;
— Bu adamın başına bir gelecek var! diyordu.
Evet, artık o köşkte kim varsa azmıştı.

İNCİLİ TERLİK

Bayram sabahı erkenden uyanan kardeşim, tahta sedirin üstünden dışarıya bakarak, benim uyanmamı bekliyordu. Onun küçük gürültülerine ben de uyandım. O günün bayram olduğunu hatırlayan Gülçin:

— Ağabey, dedi. Anneme gidecek miyiz?

Bizim ne elbisemiz vardı, ne ayakkabımız, ne de biizmle meşgul olan, hattâ bizi hatırlayan bir yakınımız...

Bir babamız vardı ama, o, artık tamamiyle kendi havasındaydı. Bol bol para harcama zevki onu o kadar şaşırtmıştı ki...

Emel hanım, bu adamdan kendisine pek hayır gelmiyeceğini anlamış bulunuyor, herhalde bunun için be-

raber yaşamağa katlanıyor ve elinden geldiği kadar para arttırmağa uğraşıyordu.

Eve yeni bir hizmetçi alınmıştı. Yarı aptal, eli sakar bir kadındı bu. Ama onun, Gülçin'e acıdığını ve onu doyurmağı hiç unutmadığını görüyordum.

Sabahın çok erken saatinde bahçeye çıktık. Hizmetçi, babamla Emel hanıma kahvaltı hazırlıyordu.

Bahçenin mezarlığa bakan duvarı son yağmurlardan yıkıldığı için, o taraftan çayıra çıktık.

Kardeşim, yollarda kır çiçekleri topladı. Elleriyle iki tane büyük demet yaptı, birini bana verdi:

— Bunu da sen götür ağabey! dedi.

Zavallı küçük öksüz!...

Mezarlık epeyce uzaktaydı. Sabah serinliğinde, üzerinde çiy damlaları toplanan otlardan ayaklarımız ıslanarak mezarlığa kadar gittik.

Yağmurlar, annemizin mezarını yarı yarıya silmişti. Fakat onun yanında, mermerden yapılmış süslü ve güzel olan Bekir Efendinin mezarını bulmak çok kolaydı. Gülçin bana:

— Sen oku! dedi. Gülmisal Kalfa sana, nasıl okunacağını öğretmişti. Ben de okuma öğrenince buraya gelirim, çok çok okurum...

Ben, Kalfanın öğrettiklerini okuduğum kadar, o da çiçekleri mezarın üstüne bırakıp, küçük ve ıslak ellerini açarak dua eder gibi bekledi. Sonra, okuma bitince, çiçekleri toprağın üzerine serpti:

— Ağabey, dedi. Geçen sene gelmedik değil mi?

— Evet, hava çok yağmurluydu...

— Annem acaba darılmış mıdır?...

— Niçin gelmediğimizi bildiği için, darılmaz.

— Şimdi sevindi mi?

— Tabiî sevindi.

— Biz onu göremiyoruz ama o bizi görüyor, değil mi?

— Evet.

— Ne fena değil mi ağabey. Biz de onu görsek.

— Zararı yok. Ama seni ağlarken görürse, çok üzülür.

— Ben ağlamıyorum işte!

Güneş yavaş yavaş yükseliyordu. Fakat havada garip bir sıkıntı vardı. Belki yine yağmur gelecekti. Gökyüzünün bir tarafına bulutlar yığılıyordu.

Eve babamın arkadaşlarının geleceğini, yemeğe kalacaklarını duymuştuk. Onlara bu yırtık elbiselerle, böyle perişan görünmemek lâzımdı.

Biz iki kardeş, yine yıkık bahçe duvarından girdik. Ön bahçede süslü birkaç çocuk dolaşıyordu. Daha büyükçe bir oğlan, eline aldığı bir değnekle, havuzda dolaşan kırmızı balıklara vurmağa çalışıyordu.

Ağaçların arkasında onları seyrettik. Uzaklaştıkları zaman, yan kapıdan bodrum katına girdik.

Gün, bizim için çok daha sıkıntılıydı. Gelip giden misafirlere görünmekten korktuğumuz için kendi kendimizi hapsetmiştik. Hizmetçi bir aralık beni gördü:

— Beyefendi sizi aradı, dedi. Emel hanım da buraya indi, sizi bulamadı.

Kardeşim için bir parça yiyecek istedim, bana:

— Ben de aç kaldım, dedi. Misafir üstüne misafir... Onlar çay içtiler. Dolaptan biraz ekmek al, sofradan artmış peynir varsa, ne âlâ...

Birkaç zeytinle biraz ekmek aldım. Bayram sabahı kahvaltımız bu oldu. Öğleye kadar aşağıda kaldık. Yemekten sonra babam gitmişti. Emel hanım da giyinip gitti. Bahçeden geçerken bize bakmadı bile. Çok sinirliydi. Fakat Gülçin benden daha iyi görünüyordu:

— Ağabey, dedi. Gördün mü?

— Neyi?...

— Hani annemin siyah incileri vardı ya?...

— Evet.

— Hani evlenirken ona babası hediye etmişti ya?...

— Evet, ne olmuş?

— İşte onu Emel teyze boynuna takmış...

— Ne yapalım, sen daha küçüksün, takamazsın ki...

— Ben zaten takmak istemiyorum, ama Emel teyze annemin bütün resimlerini tavan arasına attırdı. Onun işlediği örtüleri bile kaldırdı. Neden yapıyor bunu biliyor musun ağabey?

— Neden yapıyor?

— Herkes annemizi unutsun diye...

Beş yaşını yeni bitirmiş olan öksüz kız, belki hakikatleri benden çok daha iyi görüyor; büyük bir kadın gibi üzülüyordu.

Ben düşünürken, o:

— Oh! dedi, biz de annemize gittik ya!

Fakat gözlerinde akmak isteyen yaşlar vardı.

İşte bu, ikinci bayramdı ki, bize en küçük birşey alınmamıştı. Hattâ bizim varlığımızın kimse farkında olmamıştı.

Eski bayramları hatırlıyordum. Günlerce evvel bi-

ze herşey alınırdı. Annemiz özenerek alıp getirir, bizi yıkar, saçlarımızı tarar ve bayram sabahı ilk işi bizi giydirmek, babamıza götürüp el öptürmek ve gelen misafirlere çıkarmak olurdu. O zamanlar Erenköyündeki bütün komşular gelir, bu komşuların çocukları hediyelerle, paralarla dönüp giderken, çok sevinir ve birbirlerine, aldıkları paraları, mendilleri gösterirlerdi.

Kalfa köşkte olduğu kadar biz böyle yoksul kalmamıştık.

Ben, bayramı değil, okulu düşünüyordum. Ortayı bitirmiştim. Eğer öğretmenlere temiz defterler gösterebilmiş olsaydım, muhakkak birinci olacaktım. Fakat birkaç yıl evvelki defterlerimin boş yerlerine yazıyordum.

Sonra, artık herkes benim uzayan saçlarımla alay ediyordu. Ayakkabılarımı kendim çivilemeğe çalışıyordum. İki yıl evvel alınan ceketimin kolları kısalmıştı. Bakımsızlıktan incelmiş olan bileklerim meydandaydı.

Artık çorap giymiyordum. Çoraplarım ayağımda eriyip bitmişti. Emel teyze bunları görmüyor değildi. Bana birkaç defa:

— Babana söyle de, sana da, kardeşine de birşeyler alsın! diyordu.

Fakat ben istiyordum ki, eğer bir babamız varsa, o bizi görsün. Zengin, fakir herkes ele güne karşı çocuklarını temiz pak giydirdiği halde, biz gülünç denecek kadar eski püskü içindeydik.

Akşam yaklaştı; hava büsbütün sıkıntılı bir hâl aldı. Ben, ne olacağımızı, nasıl okuyacağımı düşünü-

yor, kardeşimin haline acıyordum ki, yeni hizmetçi gelerek Gülçin'i beyefendinin istediğini söyledi.

— Babam rakı mı içiyor? diye sordum.

— Evet, dedi.

— Ne diye çağırdı?

— O kızı al, buraya getir, dedi bana.

— Hanım da orada mı?

— Evet, orada. Süslü püslü yanında oturuyor.

— Gülçin bir kabahat mi yapmış?

— Hanım onu, tavanarasına çıkan merdivenlerde görmüş.

Çocuk korkudan ağlamağa başlamıştı. Korkmamasını söyledim. Hizmetçi, onu elinden tuttu. Ben de arkasından gittim. Gülçin bir kedi gibi korka korka odaya girdi. Emel hanım yepyeni tuvaletlerle bir koltuğa kurulmuş, sigara içiyordu. Babam arkası kapıya dönük, yarı açık balkon kapısına karşı içiyordu.

Hizmetçi:

— İşte, getirdim, beyefendi!... dedi.

Çocuğu bıraktı, kendisi çekildi. Daha kendisine birşey söylenmeden Gülçin hıçkırmağa başladı.

Babam hemen öfkelenerek haykırdı:

— Piç kurusu! Seni payladık mı, dövdük mü? Neye zırlıyorsun?...

Çocuğun perişan haline bakan Emel hanım:

— Biraz yavaş Orhan bey, dedi. Biliyorsun, vara yoğa ağlıyor.

Babam bir kat daha öfkelendi:

— Bu baş belâlarından çektiğim nedir benim?

Kadının merhamet damarı tutmuş olmalı ki:

— Ne çekiyorsun Orhan bey? dedi. Ne çekiyorsa onlar çekiyor. Şunun haline bak, sen baba değil misin?

— Emel; «Yine benim sözümü dinlemedi; tavanarasına çıkan merdivenlerde yakaladım» diye şikâyet eden sen değil misin?

— Ama ben sana, mübarek günde böyle yap demedim!

— Ne yaptım ben? Dövdüm mü? Payladım mı?

— Öyle ama korkuyor işte!

— Gebersin de kurtulayım!

Bundan sonra, sesini yumuşatacağına, daha çok bağırarak, çocuğa niçin ağladığını sordu. Gülçin cevap veremiyor, küçük yumruklarını gözlerinin üstünde tutup hıçkırıyor, küçük ve cılız omuzları sarsılıyordu.

Babam bir kat daha kızdı:

— Kız, cevap versene!... diye haykırdı. Ne zırlıyorsun?

Çocuk bu defa daha fazla ve haykırarak hıçkırmağa başladı. Kapıya doğru kaçmak istedi. Babam yerinden fırlayıp, onu kolundan yakaladı. Çekip odanın ortasına doğru savurdu.

Artık dayanamadım, odaya girdim ve:

— Baba! dedim. Sen Allahtan da korkmuyorsun artık!...

Babam, beni görünce, deliye döndü. Artık o, bir insan değildi. Gözlerinin akı bile kızarmıştı. Ağzından bir küfür fırladı. Deli gibi etrafını aradı. Ortada kafama vuracak birşey yoktu. Hemen Emel hanımın aya-

ğındaki terliği kaptı, üstüme saldırdı. Kafama yüzüme inen terliklerin acısını duymuyordum.

Bu terlik, zavallı annemin bir kere bile ayağına giymediği incili terliklerden biriydi. Emel hanım onları ayağına giymiş ve koltuğa kurulmuştu.

Kardeşime siper olarak ayakta duruyordum. Yü-

züme belki yaşlar iniyor ve dudağımı patlatan terliğin akıttığı kan çeneme iniyordu.

— Vur! dedim. Anacığımın bir defa bile ayağına giymediği incili terlikle vur!...

Emel hanımın yerinden fırladığını ve aramıza girdiğini yaşların arasından gördüm. Onu ittim, tekrar bağırdım:

— Bırak vursun! Bırak öldürsün bizi!... Sen de kurtulursun, biz de... Burada bizim yaşamağa hakkımız kalmadı.

— Ekrem, Allah aşkına git!

— Gideceğim, kardeşimi alıp gideceğim!

Daha kendisini toparlıyamıyan babam:

— Defolun! dedi. Defolun! Bir daha sizi görmiyeceğim burada! Benim sizin gibi çocuklarım yok. Defolun!...

DÜLGERİN EVİ

Hava kararmıştı. İri bulutlar gökyüzünde koşuşuyordu. Kardeşim kucağımda, bana sımsıkı sarılmıştı.

Doğruca bahçeye çıkmıştım. Abdullah ağa, beni sokak kapısının önünde yakaladı:

— Nereye gidiyorsun bu saatte küçük bey? dedi.

— Bilmiyorum, kovulduk biz!

— Şunları al küçük bey! Sonra bana verirsin. Karşıya nasıl geçeceksin? Doğru Kalfanın evine gidin!...

Kalfanın evi! O dakikaya kadar bunu düşünmemiştim. Köşkten çıkmak ve gitmek istiyordum ve nereye gideceğimi bilmiyordum.

Demir kapıyı arkamdan çektim. Uzaklardan biri:

— Ekrem! Ekrem! diye bağırıyordu.

Bu, Emel hanım olacaktı.

Ben, yürüyecek kudreti olmayan kardeşimi yere bıraktım. Diz çöktüm:

— Gülçin, sırtıma bin! dedim.

Çocuk arkamdan boynuma sarıldı. Dizlerim bükülerek, titreyerek ayağa kalktım. Karanlık yollarda yürümeğe başladım. Bu yürüme çok uzun sürdü.

İskeleye gelince vapura bindim. Alt katta kimseler yoktu. Başım, dudağım zonkluyor, şişiyordu. Yırtık mendilimle çenemdeki kanları temizlemeğe çalıştım.

İstanbul'a geçince, kardeşimi tekrar sırtıma aldım. O, kuru kuru hıçkırıyordu. Onun hali bana gayret veriyordu.

Gülmisal Kalfanın evine üç yıl önce bir defa gitmiştim. Beni oraya götürmüş, evini göstermişti. Fakat gece karanlığında, yalnız bir defa gittiğim bu evi bulmak çok güçtü. Onun, büyük bir camiin yakınında olduğunu hatırlıyordum. Fakat anladım ki, gündüz bile o evi bulmam çok güç.

Yorgunluktan bitkin bir halde, sırtımda kardeşimle birlikte gidiyordum. Gök gürültüleri sokakları zangırdatıyor, yakınlarımızda şimşekler çaktıkça Gülçin'in boynumdaki kolları sıkışıyor ve o sırada benim gözlerim de kamaşıyordu.

Korkunç bir yağmur boşanınca artık hiçbir şey düşünemedim. Tanımadığım bir kapının iki basamak merdivenini çıktık ve kapının tahtalarını yumrukladım.

Küçük kapının arkasında hiç ses yoktu. Belki gök gürültüleri benim yumruklarımın sesini boğuyordu. Tekrar vurdum:

— Açsanıza! diye haykırdım.

Ne kadar zaman geçti, bilmiyorum. Kapının arkasında tıkırtılar oldu. Ayağında takunyalar bulunan, paçaları sıvalı, sırtında yırtık, kirli bir gömleği olan yaşlı bir adam kapıyı araladı. Daracık taşlıkta küçük bir ampul yanıyordu.

Adam bana baktı. Yağmur suyu, kan lekeleri içinde, dudağım şişmiş, saçlarım alnıma yapışmış, ıslak gömleğimin yırtıklarından omuzlarım meydana çıkmıştı.

Adam şaşırdı, kaşlarını çattı, yüzü yumuşadı, yine çatıldı:

— Ne istiyorsun? dedi.

— Gülmisal Kalfanın evini arıyorum ben!

— Gülmisal Kalfa da kim?

— Şey, arap bir kadın. Onun buralarda evi vardı. Bulamadım.

Yağmur, kapıdan içeriye de vuruyordu. Adam:

— İçeriye gir bakalım! dedi.

İçeriye girdim. Kapıyı kapattı. Bir bana, bir de sırtımdaki ıslak kızcağıza baktı ve:

— Bu kız kimin nesi? dedi.

— Kardeşim!

— Bu havada nereye gidiyorsunuz? Baksana kıyametler kopuyor!...

Sonra içeriye seslendi:

— Fatma, gel biraz buraya!

İçeriden bir kadın sesi duyuldu:

— Geliyorum, usta.

Kırk yaşlarında kadar, başı örtülü bir kadın, küçük avluya çıktı. O da bize hayretle baktı.

Adam:

— Bu çocuk birini arıyor, dedi. Sen belki tanırsın.

Kadın daha evvel akıl etti:

— Oğlum, indir sırtındaki çocuğu, dedi. Otur şuraya da, ne istediğini anlat!...

Orada, bir ayağı tamir görmüş, çarpık bir iskemle vardı. Ayakta duracak dermanım kalmamıştı. Gülçin'i yere indirdim. İskemleye iliştim. O, bana sokuldu; ellerime sarılıyor ve yabancı insanlardan korkuyordu.

Kadın, benim anlattıklarımı dinledi ve:

— A çocuğum, dedi. İstanbul'da büyük cami çok. Her sokakta kuru bir çeşme var. Bu havada nereden bulacaksın? Hem bizim mahallede hiç arap hanım yok. Ben buraları iyi bilirim. Sen yanlış gelmişsin.

Yine yere çöktüm. İşaret ettim. Çocuk sırtıma binmeğe hazırlandı. Kadın:

— Nereye gidiyorsun? dedi. Gece yarısı oldu. Dışarıda kıyametler kopuyor. Zaten denize düşmüş gibi ıslanmışsınız.

Kadının usta dediği adam:

— Oğlum, dedi. Neye çıktınız bu havada sokağa?

Artık ağlamağa başladım:

— Babam kovdu bizi!

— Baban mı kovdu? Ama senin yüzün gözün değişiş?...

— Dövdü babam!...

Bu yabancı insanların karşısında ağlamak istemezdim. Fakat bitmiştim artık. Ben ağlamağa başlayınca, kardeşim de bana sarıldı, bir yandan ağlıyor, bir yandan:

— Ağlama ağabey, diyordu. Gülmisal dadıyı buluruz. O, bizi alır.

Hallerinden çok fakir oldukları anlaşılan erkekle kadın, bizim halimize baktılar. Erkek üzüntü ile:

— Oğlum, dedi. Bak, çocuk da üzülüyor. Bırak ağlamayı. Mübarek günde sizi bu halde kapı dışarı mı edeceğiz? Girin içeriye! Hiç olmazsa ısınırsınız.

Kadın içini çekerken, gözlerini de siliyordu:

— Usta, çocukları misafir odasına alalım!...

Misafir odası... İşte, yamalı örtüsü olan bir sedir. Üstünde iki ot yastık. Ortada tahtadan bir masa; yine tahtadan kaba iki sandalye. Duvarda yamalı bir sepet ve içinde âletler bulunan bir zembil asılı. Yerde de odanın ortasında bir hasır. İşte misafir odası...

Kadın bizi yanyana sedirin üstüne oturttu. Tavandan sarkan çıplak ampulün aydınlığında yüzümüze bir daha dikkatle baktı ve:

— Usta, dedi. Bu çocuklar öyle sokak çocuğuna pek benzemiyor.

Usta, bana sordu:

— Baban necidir senin?

— Eskiden memurdu, sonradan ticaret yapmağa başladı, dedim.

— Eviniz nerede?

— Erenköyünde.

— Peki, ne diye kovdu baban sizi?

Hikâye uzun. Benim anlatacak halim yok. Gülçin konuşmağa başladı:

— Amca, bizim annemiz öldü. Bizim Celile annemiz vardı, o öldü. Babam, Emel teyzemizle evlendi. Bize hiç bakmıyorlar. Ben tavan arasına, annemin resmini almağa gidiyordum. Emel teyze gördü. Beni babama söyledi. Babam da beni payladı. Dövecekti. Ağabeyim beni kurtarmak isteyince, babam onu dövdü. Hem çok dövdü. Hep incili terlikle vurdu yüzüne...

Çocuk, bu kadar anlattıktan sonra boşandı, tekrar ağlamağa başladı. Kadın, onun yanına gitti. Fakirdi, yoksuldu; fakat geniş yürekli bir kadındı:

— Ağlama güzelim! dedi. Her şey düzelir. Allah, bir karıncasından bile vazgeçmez. Gel, biraz saçlarını kurulayayım, ıslanmışsın iyice...

Sesi, tatlı ve yumuşaktı. Usta, iskemleye ilişmiş, bir sigara yakmıştı. Çok tasalı, çok üzüntülüydü. Bana:

— Aç mısın? dedi.

Yavaş yavaş ağlıyordum:

— Birşey yemedim, ama yiyecek halim yok. Dudağım, başım çok ağrıyor. Kardeşime biraz birşey verirseniz...

Usta haykırdı:

— Fatma, çocuklar açmışlar!

Kardeşimin önüne biraz ekmekle zeytin koydular. Ben yiyemediğim için, zavallının boğazından geçmiyordu. Ben de, şişen ve kan toplayan dudağıma dokunmadan yüzümü yıkamıştım. Ustanın yamalı, fakat temiz gömleklerinden birini de ben giydim. Kadıncağız, bana da, kardeşime de çay pişirdi. Ezile büzüle:

— Kusura bakmayın çocuklar! dedi. Allah sizi inandırsın, evimizde yiyecek başka birşey yok. Usta haftalardan beri iş görmedi. O gündeliğe gidecek de, biz de yiyeceğiz. Ama sakın alınmayın! Ne mutlu bize ki, böyle bir bayram günü kapımızı çalan iki kardeşi misafir ettik.

ALTIN KAPLAMALI SAAT

Biz sedirin üstünde iki kardeş yattık. Kardeşim çabucak uyudu. Başım ağrıyor, dudağım zonkluyordu. Yorgun olduğum halde, gözlerime uyku girmiyordu. Dışarıda yağmur durmadan yağıyor ve ara sıra gök gürültüleri duyuluyor ve şimşekler küçük, karanlık odayı mavi ışıklarla dolduruyordu.

Ev pek küçüktü. Ara bölme incecik olduğu için, usta ile karısının içerde ne konuştuklarını rahatça duyuyordum:

— Uyudular mı dersin Fatma?

— Uyumuşlardır herhalde. Halleri kalmamış bîçarelerin.

— Fatma, bak şu Allahın takdirine. Biz karnımızı doyuracak ekmek bulamazken, başımıza iki de çocuk çıktı!

— Allah onların da kısmetini verir.

— Orası öyle ama, ben bu işin altından başka işler çıkmasından korkarım. Bu çocuklar, iyi aile çocuklarına benziyor. İster misin, eve aldınız diye başımıza dert çıksın?...

— Biz ne yaptık ki, usta? Kapıya geldiler. Bu havada içeriye almıyalım mı?

— Doğru. Doğru ama...

— Oğlanın başı şiş içinde. Dudağı da şişmiş.

— Evet. Yemek bile yiyemiyor...

— Çocuktur o, çabuk geçer.

— Peki, yarın ne olacak?

— Oğlan bu halde çıkıp o kadını arayamaz. Birkaç gün kalsınlar bari...

— Kalsınlar ama, ne yedireceğiz?...

— Ben yatsı namazındaydım usta. Ellerimi açtım, dua ettim: «Allahım, sen hacet kapılarını aç! Mübarek günde bizi böyle yarı aç bırakma!» diyordum. Ben böyle yalvarırken, kapı da çalındı...

— Günaha mı girdin, Fatma?

— Ne bileyim, belli olmaz... Belki Tanrı bizi deniyor.

* * *

Sabaha karşı biraz dalmışım. Kardeşim benden önce uyanmış. Kapının hızlı hızlı vurulduğunu duyarak uyandım. Birisi:

— Ahmet usta, Ahmet usta!... diyordu.

Dışarıda Ahmet usta yürürken, bizim yattığımız sedir de sallanıyordu. Kapının önünde bir konuşma duydum:

— Ahmet usta sen misin?

— Benim.

— Kuzum usta, acele bir iş var. Kahveye gittim, bir usta aradım. Kimse bayram günü çalışmak istemiyor. Dün akşamki yağmurdan, bizim komşunun çatısı olduğu gibi içine çöktü. Şuna bir bakıver!

— Bu havada kiremide çıkılmaz ki...

— Sana ne diyorum; çatı odanın içinde... Mübarek günde perişan oldular.

— Bir bakayım.

— Kuzum usta, evde emzikli kadın da var. Ne istersen verirler. Halleri, vakitleri fena değil.

— Çatı bir günde yerine konur mu?

— Ne kadar erken başlarsan, o kadar kârdır.

— Gidip bir bakayım.

Ahmet usta, bizim yattığımız misafir odasına girdi. Ayaklarının ucuna basarak duvara astığı takım zembilini aldı. Yine yavaşça kapıyı çekti:

— Fatma, çocukları bırakma ben gelinceye kadar!

* * *

Ben artık, kovulsam da gidecek halde değildim. Sedirin üstünde öğleye kadar yattım. Kardeşim mahzun mahzun başucumda oturuyordu. Öğle vakti Ahmet usta geldi. Yüzü gülüyordu. Elinde paketler vardı:

— Fatma, kim ne derse desin, bu çocukların aya-

ğı uğurlu geldi. Tam bir haftalık iş var. Kaçmıyayım diye bana iki yevmiye birden verdiler.

Usta, yanıma geldi:

— Nasılsın delikanlı?... dedi Bana bak oğlum, hiç üzülme!... Herşeyin bir çaresi bulunur. Hele birkaç gün geçsin.

Dudağımın bir tarafı iyice şişti. Kadın bana bir hap yutturdu. Dudağıma pansuman yaptık. Biraz çorba içtim. İkinci gün artık başım o kadar ağrımıyordu. Dudağımın şişi de epeyce inmişti. Daha rahat konuşabiliyordum.

Bu ikinci gün, Fatma teyzeyi bir komşu çağırdı. Beraber bir ev temizliğine gideceklerdi. Evde iki kardeş yalnız kaldık. Usta öğleyin yine geldi. Kapıyı biz açtık. Ben gidip Gülmisal Kalfayı aramak istiyordum. Usta:

— Oğlum, dedi. Bizim gibi fakir fıkaranın evine misafir gelmez. Siz geldiniz ama, kısmetinizle geldiniz. Kediyi al, uğurunu dene, derler. Sen iyi olmadan ben, seni de, kardeşini de salıvermem! Hem biliyor musun, bu kılığın, kıyafetin pek berbat. Bunun bir çaresine bakmalı.

— Şey, dedim. Amca, benim sizden bir ricam var.

— Söyle bakalım delikanlı?

— Benim bir saatim var. Onu satar mısınız bana?

— Saatini mi satayım? Neden?

— Arkama ucuz birşey alırım. Kardeşimin de kıyafeti pek fena.

— O saati kim verdi sana?

— Ben okulda ikinci olunca, müdür vermişti.

— Buna inanırlar mı oğlum?

— İnanırlar. Üstünde benim adım yazılı.

Bilek saatimi ustaya uzattım. Evirdi, çevirdi, kapağında yazılı olan ince yazıyı heceliyerek okudu. Sonra:

— İyi ama oğlum, dedi. Bir daha bunu nereden ele geçireceksin?...

— Kılığıma, kıyafetime bakın! Ben kim, saat kim?

— En iyisi, ben bunu bizim Rıdvan efendiye götürürüm. Ona rehin bırakırım; beş - on lira alırım ondan. Sonra eline para geçince saatini geri alırsın.

İki gün daha geçti.

Kardeşim, Fatma hanıma pek iyi alışmıştı. Kedi gibi yanında dolaşıyor, vıcır vıcır konuşuyor, durmadan birşeyler anlatıyordu. Kadın, onun iyi izah edemediği şeyleri merak edip bana soıuyor ve sık sık:

— Böyle bir damla çocuğun bu kadar acı şeyler hatırlaması çok fena, diyordu. Hep içini çeke çeke anlatıyor bana.

Kadın, onu pek sevmişti. Benim de dudağımdaki şiş inmişti. Ahmet usta, bir gün bana eski bir pantalonla, epeyce büyük gelen başka renkte bir ceket getirdi. Onun isteğiyle giydim. Sokak içinde bir berbere traş oldum. Oradan doğru Balıkpazarına kadar yürüdük. Çok eskiden kalma bir hanın içine girdik Bu hanın bir odası yazıhane gibi kullanılıyordu.

Ustanın, Rıdvan efendi dediği şişman, taşralı bir adam:

— Söylediğin çocuk bu ha?... dedi. Biraz çelimsiz. Demek saat bunun?...

Usta işaret etti. Ben, taşralı adamın elini öptüm. Bize çay ısmarladı. Rıdvan efendi, bana:

— Senin okuman, yazman varmış, dedi. Beni iyi dinle delikanlı, hesaptan anlar mısın sen?

— Benim hesabım çok kuvetlidir, dedim.

— Ahmet Ustanın yanında yapılarda çalışmak istiyormuşsun... Ama sen, pek rençberlik yapamazsın.

Seni birkaç gün deneyeceğim. Dediğin gibi, akıllı ve yazısı güzel, hesabı kuvvetli bir çocuksan, sana burada bir iş vereceğim.

Tuhaf bir adamdı. Gülerek:

— Beni iyi dinle bakayım, dedi. İki sekiz, bir ondokuz, üç yirmi, bir otuz. Ne eder, söyle bana?...

Kızardım:

— Bir daha söyler misiniz? dedim.

O söylerken, ben çabucak hesapladım:

— Yüz yirmi beş! dedim.

Usta, bizi dikkatle dinliyordu. Bu hesaba onun hiç aklı ermezdi. Fakat Rıdvan efendi, kurnaz ve zeki bir adamdı. Şöyle bir düşündü ve:

— Dinle beni bakayım, delikanlı!... dedi.

Bana bu sefer, şu kadar malın şu kadar kuruştan ne edeceği gibi beş - altı soru sordu. Bunları hemen akıldan bulmak gerekiyordu. Söyledikten sonra yüzüne bakıyordum. Nihayet bana kocaman bir defter getirdi. Oradaki rakamları toplamamı söyledi. Bunları da çabucak topladım. Nihayet:

— Bana bak kâtip efendi, dedi. Sen, bu yazıhanenin eskiliğine bakma! Burada çok işler döner. Sana şimdilik haftada temiz temiz on kâğıt vereceğim. Öğle yemeklerin de benden. Gözünü aç, çalış! İşime yararsan, haftalığını arttırırım. Saat işine gelince, ben Ahmet Ustaya yüz lira vereceğim. Eksiğini, gediğini alırsın. Saatin şurada, kasadadır. Parayı verdiğin gün, saatini geri alırsın!...

KÂTİPLİĞİM

Eski bir yazıhanede, okuması yazması olmayan, fakat çok zeki bir adamın kâtibi olacağım hiç aklıma gelmezdi. Bazen çok aksi ve hiddetli oluyordu. Sonra hemen dönüyor, yumuşayıveriyordu. Bir de benim yaşımda, ortaokula giden oğlu vardı. Hemen her akşam onu getiriyor ve bana:

— Senin hesabın kuvvetli Ekrem, diyordu. Şunu çalıştır! İki dersten takıntısı var; ele güne karşı beni rezil ediyor.

Ben, bu çocuğu çalıştırıyordum. Akşamları bir saat, iki saat beraber çalışıyorduk. Rıdvan efendi, havasız, dar yazıhanede, biz işimizi bitirinceye kadar hiç ses çıkarmadan oturuyor ve gelenler olursa, onlarla dışarıda konuşuyordu.

Arkamda ucuz tarafından alınmış bir hazır elbise ile, altları pençelenmiş ayakkabılarım vardı. Bir de basma gömlek almıştık.

Ben artık çalışıyordum ve vakit bulup da Gülmisal kalfayı arayacak durumda değildim. Bu şekilde günler geçmeğe başladı.

Bir ay, sonra iki ay oldu. Ortaya bir bayram daha çıktı. Hiç ummadığım Rıdvan efendi, bana oradaki bir terziye bir kat elbise ısmarladı; ayrıca yepyeni ayakkabılar aldı. Bunun için de:

— Hakkın kalmasın Kâtip, dedi. Ben bir dersine öğretmene on lira veriyordum. Yine de benim oğlanın birşey öğrendiği yoktu. Sen üşenmeden, yılmadan öğ-

retiyorsun. Bakıyorum, dinliyorum, bir ay içinde bayağı dersleri kavradı. Eğer sınıfını geçerse, senin için yok yok...

Aldığım parayı öylece Fatma teyzeye veriyordum. Kadıncağız, usta her gün iş bulamadığı için, bu parayı eve harcamağa mecbur oluyordu. Fakat arttırabildiği para ile kardeşime hazır bir elbise, bir ayakkabı, bir de kırmızı kurdele almış, onu güzelce giydirmiş, yıkamıştı.

Gülçin, bu kadının yanında mes'uttu. Dünyada evlât yüzü görmeyen kadıncağız, Gülçin'i hakikaten seviyor, ona mümkün olduğu kadar çok yemek yedidiyor, iki günde bir mutfakta yıkıyor, saçlarını güzelce kuruladıktan sonra tarıyordu.

Yorgun argın işten dönen Usta da kızcağızı çok seviyor, onu yanında oturtarak konuşturuyor, kalın ve nasırlı parmaklarıyla küçücük çenesini okşuyordu.

Birkaç defa, pazar günleri olsun Gülmisal Kalfayı aramak istedim. Fakat onlar bizi bırakmak istemiyorlardı. Bize bağlanmışlardı. Biz, artık onlara yük değildik. Haftalığım iki ayın sonunda yirmi liraya çıkmıştı. Bayram günü kardeşimi de alarak Rıdvan efendinin evine bayramlaşmağa gittik. Dışarlıklı bir karısı vardı. Fakat güzel bir apartmanda oturuyorlardı. En güzel eşyalarla evlerini döşemişlerdi.

Rıdvan efendi bana saatimi geri verdi:

— Sen bunu hak ettin oğlum, dedi. Tanrı şaşırtmasın, inşallah böyle gider yolunu sapıtmazsın.

Ahmet usta, Fatma teyze bizim için, «Bizim çocuklar» diyordu. Hattâ Usta sık sık:

— Senin ekmeğini yiyorum delikanlı, diyordu. Böyle emeksiz hayırlı evlâdı kim görmüş?

Okulların açılmasına az bir zaman kalmıştı ki, Rıdvan efendinin hiç ummadığım bir insanlığı ile karşılaştım:

— Beni iyi dinle oğlum, dedi. Sen açıkgöz bir delikanlısın. Mademki okumağa heveslisin, şu liseye de git! Zarar yok, okuldan dönünce doğru buraya gelirsin, işleri görürsün. Ben, senin paranı da kesmem!

Ben, okumakta hevesim kalmadığını söyledim ama, adamcağız yakamı bırakmadı:

— Ben, bugüne bugün senin patronunum! dedi. Sözümü dinleyeceksin!...

Böylece, liseye de yazıldım. Okuldan naklimi yaptırdık. Rıdvan efendi, benim velim oldu. Kendi oğlu da aynı okula gidiyordu. Okul açılır açılmaz imtihanlara giren oğlu Mustafa sınıfı geçmişti. Bunu benden biliyorlardı. Okul dönüşü işe başladığım zaman, gelene gidene beni gösteren Rıdvan efendi:

— Ateştir maşallah! diyordu. Gözüm gibi severim ben kâtibimi!...

Çekirdekten yetişme tücar olan bu adam, gençliğinde, elinde sepetle köy köy dolaşarak yumurta toplarmış. Sonradan işi ilerleterek kasabada bir dükkân açmış. Aradan yine zaman geçince, topladığı yumurta, bal, peynir gibi yiyecek maddelerini İstanbul'a getirmeğe başlamış ve böylelikle Balıkpazarında bir hana yerleşmiş.

Birçok kalıbı, kıyafeti yerinde insanlar, Rıdvan efendiden emir alıyor, ona, yaptıkları işleri beğendir-

meğe çalışıyorlardı. İki tane kamyonu vardı. Daima biri gider, biri gelir ve Anadolu'ya sipariş götürür; oradan da tenekelerle bal, peynir ve sandıklarla yumurta getirirdi.

Ben okuldan çıkınca, hemen yazıhaneye gidiyordum. Ben gider gitmez de o:

— Söyle bakalım, ne iş yapacağım şimdi Kâtip?

— Siparişler tamam oldu mu?

— Ne bileyim ben, listeye bak. Faturaları karşılaştır.

— Yozgat'a gidecek gazocakları alınmamış!

— Vaktim olmadı hiç...

Ben, adamın huyunu iyi bildiğim için, darılıyordum:

— Patron sen ne iş yaptın bugün? Hani bugüne kadar kitaplar, demir kalemler, pompalı lâmbalar alınmış olacaktı?

— Vaktim olmadı işte! İki hemşeri geldi, lâfa tuttu; bugün pazara çıkamadım. Kusura bakma Kâtip!...

— Ama yarın sabah kamyon gidecek!

— Orası öyle. Nitsek ki?

— Daha akşama vakit var; haydi gidelim!...

Ben böyle kendisini çalışmağa zorlarsam çok memnun kalıyor; yolda bu kadar telâşla nereye gittiğini soranlara:

— Bu kâtip bana soluk aldırmıyor ki! diyordu.

Ben anlıyordum ki, bu adam kimsenin yanında çalışmamış ve hep kendi aklının erdiğine göre çalışmış, her istediğini yapmış; fakat bu yüzden de emir almağa, hattâ azarlanmağa hasret kalmıştı.

Anasız, babasız büyüyen bu akıllı adamın içinde böyle bir isteğin bulunduğunu ben sezince, ölçülü olarak onu, şöyle hafiften azarlamağa başlamıştım. İstediği zaman beni kolumdan tutup yazıhanesinden atıverecek olan adamcağıza, hemşehrileriyle gevezeliğe daldığı zaman çıkışıyordum:

— Patron, Mustafanın kamyonu öbür gün yola çıkacak. Sen hâlâ oturmuş yârenlik ediyorsun!

Yanındaki hemşehrileri hayretle bana bakıyorlardı. O zaman Rıdvan efendi:

— Kusura bakma Ekrem, diyordu. Çok severim hemşehrilerimi... Eskilere daldık gitti. İşleri unuttuk.

— Patron, sen onları akşam yemeğine davet et! Bol bol konuş! Şimdi onların da işleri vardır...

Bazen de onun patronluk damarı tutuyordu:

— Sen hiçbir işe yaramıyorsun be kâtip!... Akşama kadar mektep; sonra da iki satır yazı... Ben senin yaşındayken soluk almazdım. Günüm yollarda geçerdi.

Ama biliyordum ki, bunu söyledikten beş dakika sonra, beni başkalarına övecek ve yana yakıla:

— Keşke benim oğlan da böyle çalışsaydı!... diyecekti.

BABAM

Aradan dört ay geçmiş, kış yaklaşmıştı. Birkaç defa Gülmisal kalfanın evini aramış, fakat bulmağa muvaffak olamamıştım.

Dülger Ahmet ustanın evinde barınıyorduk. Onlar bizi evlât gibi seviyorlar, hattâ kendilerinden ayrılacağımızdan, üzüntü duyuyorlardı. Gülçin biraz kendini toplamış ve neşelenmişti. Fatma teyze ile bazı komşu evlere gidiyor ve her akşam beni sevinçle karşılıyordu.

Haftalıklarımı Fatma teyzeyl verdiğim için, Ahmet usta iş bulamadığı günler aç kalmıyorduk. Islak ve perişan bir halde evlerine sığınan bizler, şimdi onlar için faydalı olmuştuk.

Okulda da durumum çok iyi idi. Öğretmenlerim beni seviyorlardı. Akşamları çalıştığımı onlar da biliyorlardı.

Bir gün, öğle üstü beni müdürün odasına çağırdılar. Odaya girer girmez babamı karşımda, ayakta buldum. Babamın kaşları çatık ve yüzü asabiyetten sararmıştı. Müdür eline bir gazete alarak bize hiç bakmadan okumağa daldı. Karşı karşıya gelen biz baba-oğulla hiç ilgilenmemiş görünüyordu.

Babam çok hidetliydi ve dişlerini sıkıyordu ama, onu eskisi kadar sağlıklı görmedim. Yanakları biraz erimiş, saçlarında ak teller çoğalmıştı. Gözlerinin etrafında da karartılar vardı.

Bu adam, bir zamanlar beni ne kadar severdi! Benimle övünen bu adam şimdi bir yabancı gibi görünüyordu.

Baba-oğul karşılaştığımız zaman, ben biraz baktıktan sonra, başımı eğmeğe mecbur oldum.

Onun sesi hiddetli, fakat titrekti:

— Bu serserilik ne kadar sürecek? dedi.

Ben karşılık vermedim.

O, daha fazla hiddetlendi:

— Kardeşini de sokak sürtüğü ettiğini biliyor musun? dedi.

Bu sefer ben de konuştum. Ama kendi sesimi ancak kendim duyabiliyordum. Babam:

— Anlamadım, dedi. Hızlı söyle!...

Daha hızlı söyledim. Sesim çatal çatal çıkmıştı:

— Gülçin bir daha seneye okula gidecek! dedim.

Babam nerede olduğunu unutarak, bağırdı:

— Ne cehennemde kalıyorsunuz? Hiç evini, aileni düşünmüyor musun?

Ben yavaş yavaş açıldım:

— Bizim annemiz öldü. Babamız bizi evden kovdu. Bizim ailemiz yok. Ben okuldan çıkınca bir yazıhanede çalışıyorum. Sığındığımız eve yük olmamağa çalışıyorum!

Ben ağlamağa başlamıştım. Müdür, benim son sözlerimi duyunca, gazetesini katladı, yerinden kalktı ve babama seslendi:

— Beyefendi, dedi. Herhalde bir anlaşmazlık olmuş. Ekrem gayet terbiyeli, çalışkan bir çocuktur. Biz kendisiyle iftihar ediyoruz. Onun halinden, herhangi bir adamın evlâdı olmadığı anlaşılıyor. Yaşının çok üstünde bir zekâsı ve hassasiyeti var.

Babam, Müdüre dönerek sordu:

— Size herşeyi anlattı mı?

Müdür başını salladı:

— Hayır. Dülger olduğunu söyleyen bir adamca-

ğız okula getirdi, velisi olduğunu söyledi. Belki sınıf öğretmenleri birşeyler bilir...

Babam bir türlü kendisine hâkim olamıyordu:
— Bir arap kadın geldi mi buraya? dedi.
Müdür yine başını şalladı:
— Öyle bir kimse görmedim!

Babam bana döndü, aynı sertlikle sordu:
— Niye Kalfanın evine gitmedin?...

— Evini aradım, bulamadım... Çok yağmur yağıyordu, ıslanmıştık. Bir kapının içine sığındık... Bizi içeriye aldılar. Sonradan aradım ama, bulamadım Gülmisal kalfayı, dedim.

Müdür artık dikkatle bizi dinliyordu. Babam, onun bu ilgisinden sıkıldı:
— Yürü! dedi. Kardeşini al, köşke gideceksin!
Babam bekliyordu. Ben cevap vermiyordum. Müdür:
— Mademki bir baban var, onun yanında kalman lâzım Ekrem, dedi.

Ben, şaşkınlıkla cevap verdim:
— Babamız bizi isteseydi, orada, onun yanında kalırdık, dedim. Ama babamız bizi dövdü, sokağa attı.

Babam bir yabancı gibi dinliyordu. Müdür:
— Bazen böyle şeyler olur Ekrem, dedi. Madem ki bir de küçük kızcağız var, onu sığıntı durumdan kurtarmalısın.

Ben yine cevap verdim:
— Kardeşim sığıntı değil. Onu çok seviyorlar. *Korkmadan yemek yiyor, rahat rahat uyuyor.* Artık

onu döven hizmetçiler, annesinin resmini görmek için tavanarasına çıktı diye azarlayan kimse yok. Vücudundaki çürükler iyi oldu.

Söylerken galiba yüzüme yaşlar da iniyordu. Sustum.

Müdür sigarasını yakıyordu. Arkamda ayak sesleri duydum. Biraz sonra Müdür bana seslendi:

— Duydun mu, zil çalıyor. Arkadaşların sınıfa giriyor. Haydi oğlum.

Döndüm. Babam yoktu, gitmişti.

GÜLMİSAL KALFA

Ben, babamın gelişini evde söylemedim. Ama ertesi gün Müdür beni tekrar çağırdı. Bana oturacak yer gösterdi. İlk sözü şu oldu:

— Ekrem baban bu durumdan çok üzgündür. Evden kaçmanın sebeplerini bilmiyorum ama, galiba haksız olan babandır. Eh, onun da kimbilir ne sıkıntıları vardır. Bir öğretmen de baba sayılır. Bana bu olanları biraz anlat. Her halde sana tutacağın yolu gösterebileceğim.

Ben, istemiyerek konuştum. Yavaş yavaş başladım; Erenköy'ündeki köşkümüzü, annemizi, Emel hanımı, daha sonra incili terliği, hizmetçileri ve son günümüzü anlattım.

Benim anlattıklarım bitince müdür odasında gezindi, gezindi ve sonra:

— Yazık, dedi. Çok yazık. Eğer yalnız olsaydın, seni bir okula yatılı yazdırırdım. Fakat kardeşinden ayrılamazsın. Söyle bana, sana nasıl bir yardım yapabilirim Ekrem?

Babamdan hiç söz etmiyordu. Anlıyordum ki, onu haksız buluyor ve bizim, onun yanında çok acı çektiğimizi düşünüyordu.

— Teşekkür, ederim, dedim. Şimdilik birşey istemiyorum. Yalnız Gülmisal kalfayı bulabilseydim, onun yanında daha rahat yaşardık.

Müdür sordu:

— Bu arap bacı kimdir?

— Annemizin dadısı, can yoldaşı. Çok iyi bir kadındır.

— Demek evini bilmiyorsun?

— Bilmiyorum. Beni evine götürmüştü. Pencesinden büyük bir camiin minareleri görünürdü. Dar sokakta bir çeşme vardı.

— İstanbul'un neresine düşüyor burası?

— Ben bilmiyorum. Ama Gülmisal Kalfa, o camii Sultan Süleyman'ın yaptırdığını söylerdi.

Müdür çok düşünmeden:

— Buraya yakın, dedi. Süleymaniye'den gelen arkadaşlarına sor. İhtiyar kadını tanıyan belki bulunur. Zaten araplar azdır. Nerede olsa tanırlar. Eğer bulamazsan yine bana gel, ben aratırım.

Müdüre teşekkür ederek ayrıldım. Benim okulda öyle pek arkadaşım yoktu. Teneffüslerde ders çalışıyor, oyunlara katılmıyordum. Sırada yanımda oturan çocuğa işi anlattım. Artık hemen hemen kışa gir-

diğimiz için bahçeye çıkmıyorduk. Çocuklar ya sınıflarda, ya koridorlarda dolaşıyorlardı.

Sıra arkadaşım Ahmet, sınıfa girdi; itişip kakışan çocuklara seslendi:

— Hey, içinizde, Süleymaniye'de oturan kimse yok mu?

Çocuklar ilgilendiler. Ahmet, Gülmisal kalfayı

anlattı. Ama bilen yoktu. Birçoğu akıl öğretiyordu Başka sınıflara gittik. Bir ikisini dolaştık. Nihayet bütün gürültülere aldırmadan sırasında birşeyler yazan zayıf, fakir kıyafetli bir çocuk başını kaldırdı:

— Bizim mahallede Gül hanım var, dedi.

Ahmet sordu:

— Arap mı?...

— Evet.

— Ama biz, ihtiyar bir arap hanım arıyoruz!

— Gül hanım da ihtiyar.

— Yüzü çok kara mı?

— Çok kara ama, avuçlarının içi beyaz.

Ben, çocuğa yaklaştım ve sordum:

— Kardeşim, bu Gül hanım, acaba Gülmisal hanım mı?

— Ben bilmiyorum, dedi. Ona herkes Gül hanım, diyor. Ama çok ihtiyar, hem de şişman.

— Evini biliyor musun?

— Elbette biliyorum. Küçük bir ev; kapısının önünde asma dikili...

— Yanında tahta perdeli küçük bir bahçesi var mı?.

Çocuk düşündü ve:

— Var...

— Sokakta da bir çeşme var mı?...

— Var. Zaten oraya Çeşme sokağı derler.

— Okuldan çıkınca ben oraya götürür müsün?

— Ama biz o sokaktan çıktık. şimdi. Unkapanındayız. Sen dörtyol ağzındaki tütüncüye sor; sana Çeşme Sokağını tarif eder; evi bulursun.

Okul paydos olunca, Kalfanın evini aramağa git-

mek istedim ama, hem şiddetli bir yağmur başladı, hem de yazıhanede işim olduğunu düşündüm.

Gülmisal kalfayı arama işini pazara bıraktım.

Ahmet ustaya, Fatma teyzeye, Kalfayı aramağa gideceğimi haber vermedim. Pazar günü öğleden sonra hava biraz açmıştı. Süleymaniye Camiinin yakınlarına gittim. Dörtyol ağzına vardım. Tütüncü kapalıydı. Bir - iki sokağa girip çıktım; nihayet geçenlerden birine, Çeşme Sokağını sordum.

Adam yüzüme bakarak:

— Çeşme Sokağı işte burası oğlum! dedi.

Sağa, sola bakınarak çeşmenin az ilerisindeki küçük evi gördüm. Kapısı, pencereleri kapalıydı. Kapıyı çalarken içim burkuldu.

Bekledim, yine çaldım, bekledim, yine çaldım.

Nihayet, derinden derine terlik seslerinin sürüklendiğini duydum. Sesler uzakta kesildi. Zayıf bir ses:

— Ayol, ip kapının üstünde; çekip girsene! dedi.

İpi gördüm. Çektim. Kapı açıldı. Küçük taşlığa baktım. Bu taşlığa karşılıklı iki odanın kapıları açılıyordu. Dipte, yemek odasının ve mutfakla helânın kapıları vardı. Kapılardan birinin eşiğinde, sırtında atkısıyla bir arap kadıncağız, bastonuna dayanmış duruyordu.

— Ört kapıyı, diyordu. Hava soğuk.

Şaşkınlıkla kapıyı kapattım. Kadına doğru ilerledim. O, pek umursamadan bana bakıyordu:

— Ne istiyorsun ayol çocuk? dedi. Seni kim yolladı? Benim ayakta duracak halim yok. Ayaklarını sil de içeriye gel!

O çekildi. Ben ayaklarımı sildim. Üzüntü ile yü-

rüyüp oda kapısından içeriye baktım. Kadıncağız, sedirin üstüne çıkmış, yanına aldığı sarı mangalın içindeki ateşleri karıştırıyordu.

Başını çevirip beni görünce, gözleri testekerlek açıldı. Ellerini yüzüne kapattı; kedi miyavlar gibi bir bağırdıktan sonra:

— Celilem! Celilem! diye ağlamağa başladı.

Beni unutmuştu. Bütün hâtıraları ayaklanmış, bir ölünün başında ağlar gibi ağlıyordu.

Daha fazla beklemedim. Yanına koştum. Benim de gözlerimden yaşlar akıyordu. Titreyen kollarının arasına girdim. Ben de onun boynuna sarıldım.

KALFANIN EVİNDE

AHMET Efendi ile karısı kıyametleri kopartıyor, ağlayıp sızlıyorlardı. Fakat bastonuna dayanarak oraya kadar gelen Gülmisal kalfa:

— Benim yavrularım, Celilemin emanetleri, bu zamana kadar hasretleriydim. Bırakmam, ölmeyince bırakmam! dedi.

Biz bir akşam karanlığında dülgerin ve karısının ellerini öptük. Onlarla beraber ağladık.

Ahmet usta:

— Delikanlı oğlum, evimin bereketi, nereye gidiyorsun? diyordu.

Fatma teyze de Gülçin'e sarılıyordu:

— Evimin çiçeği, bana evlât hasretini unutturan güzel kızım! diyordu.

Gülçin onu öpüyor:

— Ben her gün sana geleceğim teyzeciğim, diyor-

du. Ben gelemezsem sen de gelirsin. N'apalım, Kalfa çok ağladı.

Akşam karanlığında, kapılarının eşiğinde karı-koca, arkamızdan bize bakıp kaldılar. O evdeki hayat sanki sönmüş ve onlar karanlıkta kalmışlardı.

Ötede, Çeşme Sokağındaki evde yeni bir hayat başlamıştı. Romatizmalı, ağrılı, sızılı ihtiyar kalfa bir köşede, mangalın başında uyuklar, ancak namaz kılmak için yerinden kalkarken, şimdi içinden gelen bir heyecanla davranmış, yemekleri pişirmeğe, bizim için oda döşemeğe kalkmıştı.

Daha o akşam namazda dua ederken:

— Sana şükürler olsun Tanrım! diyordu. Ölmeden önce bana yavrularımın yüzünü gösterdin! Sana bin şükürler olsun!...

Ben, anneme çok benziyor muşum. Onun gibi bakıyor muşum... Gülçin de büyüdükçe annesine benziyecekmiş...

Kızcağız, ihtiyar kadının koynunu hiç yadırgamadı. Yemekten sonra sedirin üzerinde, onun dizinde uyudu. Ben derslerime çalıştım.

Daha sonra aynı hayat başladı. Kalfa, benim çalıştığımı istemiyordu. Bizi büyütmek için o çalışacakmış... Elindeki birkaç kuruşu yetmezse, komşulara hizmet etmeğe gidecek, yine sofracılık yapacak, düğün yemekleri hazırlayacakmış...

Ama ben buna yanaşmadım...

— Dadıcığım, dedim. Kaç aydır yanında çalıştığım adamı yüzüstü bırakamam! Onun ekmeğini yedim. Ben hiç yorulmuyorum, çalışmaktan zevk duyuyorum. Benim gayretimi kesme!

Kalfa, benimle baş edemedi. Ama yeniden canlan-

mıştı. Odanın birisini benim için döşemişti. O, kardeşimle beraber yatıyordu. Yemeği de onun odasında yiyorduk. Misafir gelirse benim odama alıyordu. Orada evin en iyi eşyası vardı. Ama o, misafirden çok benim rahatımı düşünüyordu...

O kış ev iyi ısındı. Her hafta Ahmet usta ile Fatma teyze bize gliyorlardı. Bir - iki defa ben de kardeşimi alarak onlara gittim.

Bir gün Kalfa bana:

— Ekrem, dedi. Babanın, o yılan kadının, köşkü de, eşyayı da satacağını, sizlere birşey kalmıyacağını düşündüm. Bugüne kadar elime geçen parayı bir köşeye sakladım. Kardeşine çeyiz parası, sana da tahsil parası olur diye... Birkaç parça elmasım, bankada param var. Hiçbir şey düşünme!...

Büyük ve herşeye aklı eren bir adam mışım gibi bana herşeyi söylüyordu. Hayatta son sevinci, bizi yetiştirmekti. Bunun için Tanrıdan ömür dileniyor, kardeşimi mektebe vermeğe hazırlanıyordu.

Görgülü bir kadın olduğu için, kardeşime öyle bir elbise dikti ki, enstitüye giden mahallenin kızları parmaklarını ısırdılar.

Sanki bir köşeye sakladığı para yetişmiyecekmiş gibi, gündüzleri boş vaktinde dantel örüyordu. Arşın arşın ördüğü bu danteller el işi olduğu için, çok para ediyormuş...

Kalfanın canlandığını gören fakir komşular, sık sık ellerinde birkaç metre basma ile geliyor, sıkıla sıkıla:

— Üstüm başım kalmadı, Gül hanım. Sana zahmet ama, şunu bana biçiver; diyorlardı.

Kalfa, sadece örgü ile, biçki ile kalmıyor, yemek

tarifleri de yapıyordu. Bazen hiç umulmayan bir genç kız, şık bir hanım gelir, ceviz reçelinin veya uskumru dolmasının, yahut da mayonezin tarifini isterdi.

O kış, zengin bir komşu düğün yapmış ve koskoca evinde düğün yemeği vermişti. Gülmisal kalfanın kollarına girdiler. O, koca mutfağa indirilen bir koltuğa kurularak, düğün yemeklerinin nasıl, hazırlanacağını tarif etti. Zerdeyi, ekşili eti kendi eliyle pişirdi. Kadıncağız bu iş için on para almağı kabul etmediği gibi geline de bir bilezik taktı.

Kanı sıcak, bilgili bir kadın olduğu için, bazen küçük evin önünde bir hususî otomobil duruyor, bir genç kadın iniyor:

— Gülmisal hanım, diyordu; bu taraftan geçiyordum da sana uğramadan yapamadım. Elini öpebilir miyim?

Böyle gelenler, ya çikolata veya bir kutu şeker getiriyorlardı. Eğer pencerenin önünde oturuyorsa, gelen geçen muhakkak selâm veriyordu.

Yine o kış, mahallede bir kavga oldu. Azılı erkeklerden biri, karısını dövdü. Karısı, Kalfanın evine sığındı. Adam kapıya dayandı. Onun karşısına Kalfa çıktı. Bütün mahallenin yaka silktiği bu güçlü kuvvetli adam, karşısında Kalfayı görünce, inanılmaz bir uslulukla başını eğmiş ve belki tekrar dövmek için aradığı karısının orada olduğunu görünce, süklüm püklüm olmuştu.

Kalfa, zavallı kadını aldı, eve kadar götürdü ve kapının önünde adama tembih etti:

— Arif, bir daha karına el kaldırırsan, yüzüne bakmam!... Hiç görünme gözüme!... Ne bayram dinlerim, ne seyran... Sana, kıyamete kadar gücenirim.

Herkes, o evde tekrar kıyametler kopacağını bekledi; komşuların uykusu kaçtı. Fakat Arif, ertesi sabah başı önünde, utana utana işine gitti.

Neydi Kalfadaki bu hâl? Bunu kimse bilmiyordu. Ama o, sanki kutlu bir kadındı. İhtiyarlardan çocuklara kadar herkes onun hatırını sayıyordu.

YİNE BABAM

Mayıs ortalarındaydık. İmtihan oluyorduk. Bir öğle tatilinde beni yine Müdürün odasına çağırdılar. Babamı karşımda gördüm. O, bu defa bana, sırtı biraz kamburlaşmış gibi geldi. Ama yüzü çok daha zayıftı. Başındaki aklar da yarıdan çok artmıştı.

Daha önce müdürle konuşmuş olacak ki, bana karşı, geçen defa yaptığı gibi sert muamele etmedi. Öfkeli değil, üzgündü. İlk sözü:

— Ekrem, senden bir ricam var! demek oldu.

Ben kıpkırmızı kesildim. Babam, Müdürün gösterdiği yere oturmuştu. Beni de bir sandalyeye oturttular. Babam:

— Sana oğlum demeğe yüzüm yok, dedi. Artık rahatınızı kaçıracağımı da zannedip üzülme!... Gülmisal kalfanın evini bulup oraya yerleşmişsiniz. Buna çok memnun oldum. O, size ananız gibi bakar. Fakat bir de eviniz olduğunu ve bu evin size, annenizden kaldığını unutmayın!

Babamın yalnız sesini duysaydım da yüzünü görmeseydim, ağlıyor sanırdım. Sesi öyle titriyordu:

— Ekrem, dedi. Emel teyzeniz hasta. Siz gittiniz

gideli, ona bir şey oldu. Sizin yüzünüzden benimle kavga etti. Bilirsin ki, sizi bana çekiştiren, annenizi unutturmak, onun adını andırmak istemiyen hep o idi. Böyle olduğu halde, şimdi bütün kabahati bende buluyor. Annenizin üstüne ben evlenmişim. Sen aylarca on parasız ve aç olarak okula gidip gelmiş, paran olmadığı için yırtık ayakkabılarını ıslak sokak-

larda sürükler mişsin. Kardeşin, hizmetçilerin elinde bakımsız kalmış... Onun, küçük ellerini ısırarak ağlayışları hep kulaklarında çınlıyormuş. Senin, küçük ve çelimsiz bir çocuk olduğun halde, kardeşini müdafaa için kendini ortaya atman, gözlerinin önünden gitmiyormuş. Sonra incili terlik...

Babam, bunu söyleyince sustu. Pencerenin önüne kadar gitti; cebinden mendilini çıkarttığını ve yüzünü kuruladığını gördüm.

Müdür fazla gürültü yapmadan odasından çıktı. Babamla yalnız kaldık. Çıkarken kapıyı da dışarıdan çekip kapatmıştı.

Babam tekrar bana döndü, tireyen elleriyle sigarasını yaktı ve oturdu:

— Ekrem, dedi. Daha kış başlamadan önce, Emel teyzen o incili terlikleri bir akşam karanlığında mezarlığa götürdü. Orada, annenin mezarının ayakucuna gömdü. Benimle dargın olduğu için bahçıvan Abdullah'a seslendim. Peşinden gitti. «Ablacığım, beni affet!» diye haykıra haykıra ağlamış...

Babam bir zaman daha sustuktan sonra:

— Ekrem, dedi. Ben, annenize karşı iyi bir koca olamadığım gibi, iyi bir baba da olamadım. Bugün, kendi yanlış hareketlerimi anlıyorum. Artık ticareti bıraktım; bir arkadaşımın yazıhanesinde muhasebeci olarak çalışıyorum. Köşkte bir cehennem hayatı var. Emel teyzen benim odama gelmiyor. Yemeden, içmeden günlerce yattığı oluyor. Yalnız kalamadığı için hizmetçiyi odasına alıyor. Hekimlere gösterdim. O köşkten çıkartmamı, ayrı bir eve, uzak bir semte götürmemi söylediler. Fakat Emel, köşkten çıkmıyor. Annenizin mezarını yaptırttı. Benden çektiği parala-

rın bir kısmını buraya harcadı. Ona hiç karışmadım. Bunların dışında çok ıstırap çekiyor.

Babam üzüntüyle devam etti:

— Emel deli olacak, dedi. Daha pek gençtir. Fakat pek de duygulu bir kızmış... Çok, çok ıstırap çekiyor oğlum.

Babam, bana «oğlum» demişti. Ben, bunu yadırgamadan:

— İyi bir hekime baktırmalı, baba, dedim.

Babam, benim kendisine baba dememden çok müteessir oldu:

— Teşekkür ederim oğlum, dedi. Sözü çok uzattım, senin vaktin yok, imtihan oluyor muşsunuz. Emel, seni ve kardeşini görmek istiyor. Aylarca benimle konuşmadığı halde, dün akşam yine hastalandı; bana hizmetçiyle haber yolladı: «Ölmeden evvel çocukları görmek istiyorum!» dedirtti. Bir cevap veremedim. Çünkü, Kalfa çok haşin bir kadındır. Belki eve almaz.

Ben hemen:

— Baba, dedim; Kalfa, akıllı ve insaflı bir kadındır. Emel teyze isterse gelsin; ben Kalfaya söylerim; ona fena muamele etmez. Eğer pazar günü gelirse ben de evde bulunurum.

Babam:

— Düşün ki Emel hasta, dedi. Belki çıldıracak. İnsan ne kadar haksızlık görse, bu haldeki bir kadına acır. Kalfa da insaflı olsun...

— Siz merak etmeyin baba.

— Ben onu pazar günü yollarım buraya. Abdullah evi bilir.

— Abdullah ağa evde mi?

— Evet, bir aralık aramız açıldı; hattâ hakkını

verdim, yolladım. Ama Emel, onu tekrar bulmuş, aldı getirdi köşke.

— O kuruyan ağaç kesildi mi baba?

— Hayır, duruyor.

— O kuş geliyor mu oraya?...

— Geliyor ama, o kuş mu, yoksa onun yavruları mı, ne bileyim?...

— Ama yine o yuvanın kuşları, değil mi baba?

— Evet, o yuvanın kuşları.

Dışarıdan, uzaktan zil sesi geliyordu. Kapı vuruldu ve Müdür içeriye girdi:

— Beyefendi, dedi. Ekrem'in sınıfta bulunması lâzım, fizik imtihanı var!

Babam bana elini uzattı. Öpmek istedim; fakat o, arkadaş gibi elimi sıktı:

— Dediklerimi unutma! dedi.

— Unutmam!

O gitti, ben de koşarak sınıfa girdim.

EMEL TEYZE

Kalfa beni dinledi ve önce kıyametleri kopardı. Emel teyze gelirse, geldiğine pişman edecekti. Yemekten sonra ben:

— Dadı, dedim. Emel teyze çok hastaymış. Deli olacakmış... O buraya, bizi görmeğe geliyor... Eğer annemiz sağ olsaydı, onu yine güler yüzle karşılardı.

Yapılan mezarı, incili terlikleri anlattım. Kalfa yavaş yavaş sakinleşti. Nihayet.

— Hele gelsin bakalım! dedi.

Geldiğini istemiyordu ama, pazara kadar evi de

yeniden silip süpürmüş ve erkenden pencerenin önüne geçerek beklemeğe başlamıştı. Bize ayrı ayrı tenbih ediyordu. Köşke gitmiyecekti. Ne kadar yalvarsa, gitmiyecekti.

Ama onun korkularına hiç lüzum kalmadı. Kapının önünde bir taksi durdu. Bahçıvanla Emel hanım arabadan indiler. Kalfa, onlara kapıyı açtı ve:

— Buyurun! dedi.

Bahçıvan, küçük bahçedeki iskemlede oturup sigarasını içerken, Emel teyze içerideki odada, sedirin üzerinde alıp veriyordu. Kalfa, Gülçin'i elinden tutup içeriye getirince, yerinden fırlamış, kızın üzerine atılmış, haykıra haykıra bir ağlama tutturmuştu:

— Söyle bana, ben seni dövdüm mü? Ben sana, bu kırılası ellerimle bir fiske vurdum mu?

Çocuk şaşkın, biraz da korkak:

— Ağlama Emel teyzeciğim, sen beni dövmedin diyordu.

Çocuğun bu yumuşak muamelesi, Emel hanımı büsbütün bitiriyor, ellerini ısırıyor, kendi yüzünü tırnaklariyle çizik çizik ediyordu:

— Yeter artık Allahım! Yeter artık!... Al benim canımı!

Kalfa, işi anlamıştı. Sedire kapanan kadının omuzuna elini koydu:

— Bana bak kızım, dedi. Eğer vicdanın seni rahatsız ediyorsa, yaptığın hataları affettirmeğe çalış! Böyle bağırıp çağırmakla eline birşey geçmez!...

Emel hanım, bir zamanlar o kadar düşman olduğu Kalfanın dizlerine kapandı:

— Gülmisal hanım, diye bağırıyordu. Ben kimseye fenalık etmemişim; kendi kendime etmişim... Sen de beni affet!

Kadının ellerini öpüyor, yaşlarıyla ıslatıyordu.

Bir aralık benim de üstüme atıldı, boynuma sarıldı. Sonra sedirin üzerine kapandı. Ağladı, ağladı ve uyudu.

Hiç gürültü etmedik. Kapıyı aralık tutarak dışarıya çıktık. Aradan saatler geçti. Kalfa birkaç defa gidip yokladı; dışarıya geldikçe:

— Uyuyor, diyordu. Uykusuzluk canına tak demiş!

Saat iki oldu. Nihayet Kalfa, Emel hanımı uyandırdı.

— Kızım, kalk! dedi. Çoocuklar da acıktı.

Emel teyzeyi götürdü; yüzünü bol sularla yıkattı. Emel hanımın yüzüne dikkatle baktım. Bakışlarında bir dalgınlık vardı. Gözlerinin etrafı halkalanmıştı. Ama, yine güzeldi. Zayıflaması onu, bozmamıştı.

Benimle konuşurken, söylediklerimi işitmemiş gibi dalıyor, bir şeyi iki defa soruyor, yemekte olduğunu unutarak düşüncelere dalıyordu..

Farkında olmadan yemek yemişti. Belki de günlerden beri açtı. Sofraya Abdullah ağayı da almıştık. İhtiyar adamcağız, yemek yer yemez bahçeye çıktı, yine sandalyesine oturdu. Oturduğu yerde uyuklamağa başladı.

Emel teyze giderken, bana:

— Müsaade eder misin Ekrem, dedi; kardeşini öpeyim mi?

Gülçin de onu öptü ve çocukça bir sevinçle:

— Yine gel Emel teyze, dedi.

Kalfa, ona, ayrılırken uzun uzun öğüt verdi:

— Kızım, bir aralık insafı elden bıraktın, kendini şaşırdın ama, görüyorum ki, vicdanlı bir hanımsın. Seni evlendiren zavallı Celilemdir. Bunun için üzülme!

Gençliğin var. Yine buyur, bekleriz...

Bana öyle geliyor ki, Emel teyzenin bu ziyaretiyle, bizim hayatımızda bir değişiklik oldu; içimizde bir rahatlık duyduk.

KÖŞKE DÖNÜŞÜMÜZ

Bu, çok daha sonra oldu. Tatilin hemen yarısı geçmişti. İki aydır ne babam gelmiş, ne de başka bir haber almıştık. Gülmisal kalfa da bize, onlardan hiç söz açmıyordu. Ama ben onun, köşkü ve orada oturanları, eski günleri düşündüğünü seziyordum.

Hiç beklemediğim bir zamanda, ihtiyar Abdullah ağa bir akşam, kardeşim uyuduğu bir sırada geldi. Adamcağız yorgun ve telâşlıydı. Bahçıvanı içeriye aldım. Bana:

— Küçük bey, dedi. Babanızdan bir mektup getirdim.

Cebinden mektubu çıkardı. Ben açıp okudum.

«Oğlum Ekrem,

Emel, sizden geldikten sonra, birkaç gün rahatladı. Fakat sonradan yine yemez, içmez, uyumaz bir insan oldu. Bugün doktorlar, başka bir şehre götürmemi tavsiye ettiler. Bu evde kalırsa ya deli olur veya ölür, diyorlar. Fakat Emeli köşkten çıkarmağa imkân yok... Haykırıyor, ağlıyor, kendi kendine konuşuyor. Öyle zayıfladı ki, onu gördüğünüz zaman tanıyamazsınız.

Sizden rica ediyorum oğlum. Birkaç gün için Gülmisal hanımla köşke geliniz. Kalfaya benim tarafımdan ayrıca rica et. Ben, bu derece sıkıntıda olmasaydım, sizi rahatsız etmezdim. Cevap bekliyorum, oğlum.

Baban Orhan»

Babamdan ilk defa bir mektup alıyordum. Onun hali gözümün önüne gelmişti. Kalfa, başı örtülü olarak içeriye girdi. Ayağa kalkan bahçıvana:

— Rahatsız olma Abdullah efendi, dedi. Hayırdır inşallah!

Ben, Kalfaya mektubu uzattım.

O, yaşlı bir kadındı ama, okumuş yazmış, yeni harfleri dekendiliğinden öğrenmişti. Mektubu, fazla sıkıntı çekmeden okudu. Yüzünü bana çevirdi:

— Ne diyeceksin küçük bey? dedi.

— Dadıcığım, dedim. Sen daha iyi düşünürsün.

Kalfa, dolan gözlerini sildi ve:

— Allah bana bu günleri de gösterdi, dedi. Yapılan fenalık kimsenin yanına kalmaz. Ama, Tanrı buyurmuş ki, başkalarına yardım için elinizden geleni esirgemeyin... Baban gibi koskoca adam çağırdıktan sonra, gitmemek olur mu?

— Ne yapalım dadıcığım?

Kalfa biraz düşündü ve:

— Ben yarın sabah evi kaparım, kardeşini alır, gelirim! dedi. Sen istersen Abdullah efendi ile git! Belki babanın, senin yardımına ihtiyacı vardır.

Kardeşim uyuyordu. Ben hemen giyindim Abdullah efendi ile çıkarken, Gülmisal kalfa arkamızdan okuyup üflüyordu.

Yollarda hep düşünüyordum:

Emel teyzeyi böyle değiştiren ne olmuştu? Onu, vicdanı mı etkisi altında tutuyor, kendisinin fena bir kadın olduğunu anlıyarak böyle acı çekiyordu?

Ona ben, ne yapabilirdim?

Abdullah efendiye ne sordumsa bana hep:

— Ne bileyim küçük bey, dedi. Ben, köşkün için-

de değilim ki... Bir köylü hizmetçi var o da bahçeye pek çıkmaz. Beyefendi bir aydır hep evde. Bazen pencerelerden Emel hanımın bağırdığını duyarım, hepsi bu..

— Ne diye bağırıyor, Abdullah efendi?

— Ne bileyim bey! Ben köşkün içinde değilim ki...

Nihayet köşke vardık. Bahçeye girdik. Ağaçların arasına saklanmış gibi duran bu aile yuvasının yalnız üst katında iki pencere aydınlıktı. Bu, kütüphane odasıydı.

Abdullah efendi kapıyı vurdu. Yaşlı, uykulu bir hizmetçi kapıyı açtı. Abdullah efendi, ona:

— Küçük bey geldi, dedi. Hemen beyefendinin yanına çıkart.

Ben, yabancı bir evdeymişim gibi, hizmetçinin arkasından yürüdüm. O, bana yol gösteriyordu. Köşkün içi bakımsız, kirli ve tozluydu. Ötede beride atılmış eşya, boş yemek kapları filân duruyordu...

İkinci kattaki kapılardan birinin arkasından ağlama sesleri duydum. Kapının aralıklarından hiç ışık sızmıyordu. Yola devam ederek üçüncü kata çıktık. Hizmetçi, bana kütüphane odasını gösterdi:

— Beyefendi orada! dedi.

Ben kapıya doğru giderken, kapı da açıldı. Babam eşikte belirdi. Arkasında pijamaları vardı. Günlerce tıraş olmadığı için, sakal ve bıyıkları uzamıştı. Saçları dağınık ve boynu hem ince, hem buruşuktu.

Onun arkasından kütüphane odasının içine baktım. Pek öyle kitapla ilgisi olmayan babam, masanın üzerine birtakım kitaplar indirmiş, vakit geçirmek için onları karıştırmıştı. Yerlerde gazeteler vardı. Masanın üzerinde, el sürülmemiş bir tepsi yemek duruyordu.

Fakat sigara küllüğünün içi tepeleme izmaritle dolmuştu.

Babam, bana doğru iki adım attı. Boynuma sarılacak gibiydi. Fakat kollarını yine yanlarına salıverdi ve bitkin bir sesle:

— Seni rahatsız ettim oğlum, dedi. Fakat buna mecbur kaldım. Bu köşk artık bir cehennem halini aldı. İniltiden, feryattan başka birşey duyulmuyor. Biraz dinlen oğlum. Sonra onun yanına inelim.

Ben, yorgun olmadığımı, söyledim. O zaman babam, hizmetçiye döndü:

— Zehra, dedi. Ekrem beyi, Emel hanımın yanına götür! Benim yüzümü görmediği daha iyi.

Hizmetçinin peşinden merdivenleri tekrar indim. Emel hanımın odasına girdim. Zehrayı dışarda bıraktım. Oda karanlıktı. Elektriği yaktım.

Köşede, karyolanın üzerinde, zayıf bir kız çocuğu halinde yatan Emel hanım, olduğu yerden haykırmağa başladı:

— Ben ışık istemiyorum! Ben yiyecek istemiyorum! Ben kimseyi istemiyorum! Karanlıklar içinde ölmek istiyorum! Beni bırakın, beni bırakın!...

Cılız ellerini yüzüne kapatarak halsiz halsiz ağlayıp haykıran Emel hanımın hali, beni korkuttu. Fakat kendimi iyi muhafaza ederek ona doğru yürüdüm ve haykırdım:

— Emel teyze, sen beni böyle mi karşılayacaktın?..

Emel teyze, elleriyle bir hayaleti defeder gibi işaretler yaptıktan sonra, titremeğ başladı:

— Git, git! Görünme bana!... Yeter artık çektiğim eziyet!

Çığlıklar, ağlamalar durmuyordu. Ben, daha çok

ilerledim; zavallı kadının bileklerini yakaladım ve bağırdım:

— Emel teyze, annem sana böyle mi tenbihetti? Sen bizi neden istemiyorsun? Sen bize bakacak değil miydin? Bak, ben geldim; kardeşim de yarın gelecek!...

Emel teyze:

— Konuşuyor, konuşuyor! Artık ben ölüyorum! diyordu.

Kendisini bıraktı. Ölüme teslim olmuş gibiydi. Ben, onun yüzünü okşadım. Daha sakin bir sesle:

— Sen hastasın, dedim. Azıcık rahat dur! Boşuna ağlama!... Yarın Kalfa ile kardeşim de gelecek. Biz sana misafir olacağız.

O, beni hayretle dinliyordu. Yüzünün çizgileri gevşemişti. Ama gece bile yüzü sapsarı görünüyordu. Ona biraz su verdim. Bileğinden çekerek kalkmasına yardım ettim. Zavallı, pek bitkin ve halsizdi; ama birdenbire durulmuş ve çocuk kadar zavallı ve uslu olmuştu. Yalnız, gözyaşları hâlâ akıyordu:

— Ekrem, dedi. Sahiden sensin, değil mi?

— Benim, dedim.

— Niye geldin buraya?

— Sen hastalanmışsın. Seni yoklamağa geldim.

— Benim gibi fena bir kadını yoklayıp ne yapacaksın?

— Sen o kadar fena değilsin, Emel teyze. Bak, Kalfa bile yarın gelecek.

— Ben, kimse ile görüşmek istemiyorum!

— Sen bize, senden beklediğimiz yardımı, şefkati göstermezsen, suçlu olursun. Annemin sana söylediklerini unuttun mu?...

Emel teyze titreyerek:

— O, beni affetmiyecek... dedi.

— Annem, seni affetmiştir. Sen bize daha iyi ba-

karsın, kardeşime annelik edersin, o garip kûşun yuva yaptığı ağacı kestirmezsin...

— Ben o ağacı kestirmedim. Ekrem. O kuş, beni korkuttu. Onun üstünde bir yuva var. Her sene o kuş geliyor, orada yavru çıkartıyor. Ama her sene gelen, kendisi mi, yavruları mı, bilmiyorum.

— Yavrularıdır Emel teyze... Şimdi yeni yavrular çıkmıştır. Tatil aylarındayız. Kuşların da en sevinçli zamanı. Yarın üst katın penceresinden bakalım o yuvaya.

Bizim uzun uzun konuşmamızı duyan babam, çekine çekine içeriye girdi. Emel teyzenin yeniden kıyametleri kopartacağını sanıyordu. Fakat babam:

— Emel, dedi. Çocukları kırma. Hem suç sende değil, bende. Bu yuvayı dağıtmağa kalkışan benim. Şimdi sen bana yardım edeceksin. Kalfayı, ahçıyı, öteki hizmetçileri birer birer buraya getireceğiz. Burayı ablan nasıl bıraktıysa, yine o hale koyacağız. Onun resimlerini her tarafa asacağız. Çocuklar iyi bakıldıkça, bu köşkün ocağı tüttükçe ve o kuru ağacın üzerinde garip kuşun yavruları uçuştukça, Celile'nin ruhu memnun kalacak. Bu senin vazifendir Emel. Sen ona söz vermiştin. Bu sözü yerine getireceksin!...

YENİ HAYATIN BAŞLANGICI

Emel teyze, kolay kolay kendisini toplayıp sakinleşemedi. Hep bir köşeye çekiliyor, ya ağlıyor, ya uzun uzun düşünüyordu. Bazen de, hiç beklenmedik bir zamanda bayılıyordu.

Birkaç gün için köşke gelmiştik ama, köşkü bu halde bırakmak olmıyacaktı. Ne de olsa burada daha te-

miz bir hava, kocaman bir köşk vardı. İnsan, kendi eliyle bir yemiş kopartabiliyordu. İnsan, etrafa baktıkça yeşillikler, güzel manzaralar görebiliyordu.

Bütün bunlardan başka, burası bizim doğduğumuz, büyüdüğümüz yerdi. Ama ben burada, hayatımın en acı günlerini yaşamıştım. Ben bu köşkte, annemden sonra aç kalmış, patlak ayakkabılarla, yırtık, soluk, kısalmış elbiselerle, nezleli, halsiz ve içinden kırık olarak okula gitmiştim.

Çektiğim acıları kolay kolay unutamazdım. Emel teyzeye ve ondan daha çok babama karşı kırgındım. Fakat şimdi, yeniden kurulması lâzım gelen bir yuva ve ortada hasta bir genç kadın vardı...

İhtiyar kalfa, kardeşimle beraber, benim geldiğim gecenin ertesi günü gelmiş ve köşkün halini ve bilhassa Emel teyzenin hastalığını gördükten sonra, beni bir köşeye çekerek öğüt vermişti

— Küçük beyciğim, dedi. İnsan ne fenalık yaparsa, kendine yapar. Sen, bu Emel'e karşı kin bağlama. Biliyorum, kalbin çok temizdir, soylu bir insansın. Ama şimdiden herşeyi unutmuş gibi davranmak lâzım. Kardeşin çocuktur. Onun aklı ermez. Sen gayret göstereceksin, bu yuva tekrar şenlenecek.

— Benim ne yapmamı istiyorsun kalfacığım? dedim.

— Çektiklerini unut! dedi.

— Çektiklerimi unutmak kolay değil, ama ben unutmuş görüneceğim. Babama karşı, Emel teyzeye karşı hiçbir şey yapmamışlar gibi davranacağım.

— Ama için için kendini üzmemen lâzım.

— Kardeşim rahat ettikçe, ben üzülmem.

— Bak Ekrem'ciğim, bu Emel kötü bir kadın de-

ğil. Onun yerinde başka bir kadın olsaydı, hem size yapmadığını bırakmaz, hem babanızı avucunun içine alırdı. Halbuki Emel, vicdanlı bir kızmış. Yaptıkları, vicdanına ağır geldi. Kendisinin sūçlu olduğunu anladı. Kusurlarını affettirmek için çalışacak. Bundan da birşey kaybetmiyecek. Ben, onun kurtarılmasını istiyorum.

— Dadı, sen bizden daha iyi düşünürsün!

— Hayır, senin yaşın küçük ama, çok akıllı bir erkek çocuksun. Baban bile senin davranışlarına hayret ediyor. Ben çok ihtiyarladım. Bir evin içinde bir kadın olması lâzımdır. Hizmetçilerin eline kalacağınıza, bu Emel size iyi bakar. Kardeşini de düşünüyorum. O, daha pek küçük. Kinlenmiş görünme!

Kalfa, bana böyle öğüt verdiği gibi, ayrıca Emel teyzeyi de iyi etmenin çaresini aradı. Hiçbir hekime görünmek istemiyen Emel teyze, onun bulup getirdiği hekimin karşısında sessiz sessiz ağlayıp, bütün sorulara cevap verdi.

Alınan ilâçları Kalfa kendi odasında alıkoydu. Daha o günden tedaviye başladı. Sesi emreder gibi çıkıyor ve:

— Küçük hanım kızım, gel ilâcını iç! diyordu.

Emel teyze, ister istemez onun sözünü dinliyordu. Eğer yemeğe gelmiyecek olursa

— Kızım, çocuklar üzülüyor, seni yemeğe bekliyorlar! diyordu.

Kalfa, acemi ahçıya yemekleri bırakmadı. Yine kendi pişirmeğe başladı. Bu yemeklerin ayrı bir tadı vardı. Babam bir akşam:

— Eline sağlık Gülmisal hanım, dedi. Söylemeğe çekiniyorum ama, senin pişirdiğin yemekleri başka yer-

de bulmak mümkün değil.

Kalfa hiç bozmadan, şımarmadan cevap vermişti:

— Eh, az zamanın ahçısı değilim beyefendi! Efendilerimin nasıl yemek beğendiklerini öğrendim.

Babam içini çekti:

— Bir ben seni öğrenemedim Gülmisal hanım, dedi. Sen, bu köşkün temelisin. İki gün içinde ortalık bambaşka oldu.

— Ben vazifemi yapıyorum beyefendi. Ara sıra kusurlarım olursa, affediniz!

— Kusur hep bizde oldu Kalfa. Senin, bu köşk için, çocuklar için nasıl çırpındığını bilirim. Ben de senin kıymetini anladım ama, temiz kalbini kırdıktan sonra...

— Su bulanmayınca durulmaz, derler beyefendi. Siz, işin sonuna bakın. İnşallah Allah bana daha ömür verir de, çocukların da büyüdüklerini görürüm.

— İnşallah, Gülmisal hanım!

Bu konuşmadan birkaç gün sonra, babam bir sabah aşağıya inerek Kalfayı yemek odasına çağırdı ve sıkılarak:

— Gülmisal hanım, dedi. Ben artık ticaret yapmıyorum. Zaten ticarette para batırmaktan başka bir iş beceremedim. Şimdi bir arkadaşımın yazıhanesinde hesap tutuyorum. Ancak bir memur kadar aylık alıyorum. Para durumumuz biraz nazik.

Kalfa dikkatle dinliyordu. Ben de oradaydım. Babam içini çekti:

— Sen de bu konuşmayı dinle oğlum. Ben sana hiçbir zaman babalık yapamadım. Aile yükü hiçbir zaman benim omuzlarıma yüklenmedi. Önce büyük babanız evi çekip çevirirdi. Sonra anneniz idare etti.

İş bana kalınca ticaret yapmak hevesiyle işe giriştim. Bir aralık mahkemeye müracaat ederek, annenizden kalan bir-iki parça yapıyı satmak istedim. Mahkeme benim hissemi ayırdı. Bu köşk kardeşinle sana düştü. Ben, iki dükkânla apartman katını sattım. Elimde on para kalmadı. Onun üzerine, bir kâtip gibi çalışmağa mecbur oldum.

Kalfa da, ben de dikkatle dinliyorduk. Babam durmadan terliyor ve büyük sıkıntılar içinde anlatıyordu:

— Bana kalsa, annenizden kalan bütün parayı da harcardım. Fakat anneniz, benim müsrifliğimi sağlığında sezdiği için, parayı üçe bölerek iki kısmını ayırmış ve Hacı Ömer efendinin adına bir başka bankaya yatırmış. Ben buna çok kızdım. Hattâ o ihtiyar adamı dâva ettim. Ancak, koltuklarına girerek yürüttükleri bu adam, iki defa hâkimin karşısına çıktı ve: «Orhan bey, çocukların babasıdır; Fakat eli açık ve hesabını bilmeyen bir insandır. Merhume Celile Hanımın bankaya yatırdığı 200 bin lirayı bir yıl içinde yedi. Kendisine düşen emlâki sattı. Ben, Gülçin'le Ekrem'in vasisiyim. Onların hakkını vermem. Ben ölürsem, oğlum çocukların vasisi olacak. O zaman böyle senet verdim!» diye bağırarak konuştu.

Babam terlerini silerek anlatıyordu:

— Ben, çok çeneli ve bilgili bir avukat tutmuştum ama, hâkim, Hacı Ömer efendiyi haklı buldu. İşte şimdi durumumuz budur. Ben, bu evi beslemekten âciz bir insanım. Hattâ benim burada oturmağa bile hakkım yok!...

Babam ağır bir yük altında ezilir gibiydi. Kalfa:

— Beyefendi, dedi. Dünyada herşey olur. Üzülmeyin. Ben, Hacı Ömer efendi ile görüşürüm. Bu adam-

cağız, Celilemin verdiği parayı inkâr etseydi, neyle ispat edecektiniz? Ben o gün yanlarındaydım. Hacı Ömer efendi buraya geldi. Celilem ona tam 400 bin lira para verdi: «Efendi baba, dünyanın hali malûm. Ben hastayım. Siz bu parayı kendi hesabınıza bir bankaya yatırınız. Faizleri sizin olsun. Fakat ana parayı Ekrem'le Gülçin'e verirsiniz. Size nasıl hareket etmeniz lâzımgeldiğini söylemeğe utanırım. Benim size itimadım var. Oğlunuz da sizin gibi bir insandır.» dedi. Hacı Ömer efendi çok müteessir olmuştu. Celilemin istediklerini yaptı. Yalnız, vebalden korktuğu için Celileme ayrıca bir senet vermişti.

Babam sessizce dinliyor, terlerini siliyordu. Kalfa:

— Siz merak etmeyiniz, dedi. Bu köşkün bereketi vardır. Yemeği, içmeği düşünmeyiniz. Allah kerimdir.

Babam suçunu söylemiş ve ferahlamış bir halde bizden ayrıldı.

Bir - iki gün sonra Kalfa, Emel teyzeye seslendi:

— Kızım, arkana birşey al; Hacı Ömer efendiye gideceğiz.

HACI ÖMER EFENDİ

Emel teyze niçin ve ne yapmağa gidileceğini sormadı. Kardeşimi elinden tuttu. Ben de Kalfanın koluna girdim. Yokuşu indik ve bir sokağa girdik. Kalfa, Hacı Ömer efendinin kapısını çaldı. Bize kapıyı ihtiyar bir kadın açtı. Öyle bir avluya girdik ki, kuru topraktan yapılmıştı. İki katlı olan evin üst katı çarpılmış, merdiven basamakları çökmüştü. Avludaki iki kapının kasaları çarpıktı. Fakat evin içinde bir temizlik havası vardı.

Kalfa, Hacı Ömer efendinin karısıyla konuştu. Bi-

zi önce karşı odaya alan kadın, biraz sonra:

— Buyurun, dedi. Hacı efendi namazını bitirdi.

Kadının arkasından, çarpık ve tahtaları gıcırdayan bir odaya girdik. Köşedeki sedirin üzerinde arkasında entari ve sırtında pamuklu bir hırka bulunan, Hacı Ömer efendi oturuyordu. Ben onu bir - iki defa görmüştüm.

— Buyurun, dedi. Ha, Gülmisal hanım, sen misin?

Kalfa gidip onun elini öptü:

— Benim, Hacı Efendi, dedi.

— Hoş geldin, safalar getirdin Kalfa.

İşte bu sırada kardeşim, Kalfaya:

— Dadı, dedi. Evliya bu mu?

Gülmisal kalfa sık sık Hacı Ömer efendiden bahsederken, «Evliya gibi adamdır o, evliyadır!» derdi.

Çocuk el öpmeğe hazırlanırken Kalfaya soruvermişti. Ben çok sıkıldım. Emel teyze kıpkırmızı kesildi. Kalfa hiç bozmadı:

— Evet, dedi. Öp elini!

Gülçin, küçük elleriyle ihtiyarın buruşuk elini tuttu, öptü, başına koydu. Sonra cıvıldayan bir sesle:

— Nasılsın, iyi misin Evliya Dede? dedi.

— Kalfa, bu çocuk ne diyor bana?

Kalfa, terbiyeli terbiyeli:

— O çocuktur, dedi. Kusuruna bakma Hacı Efendi. Sana «Evliya dede» diyor.

İhtiyar, çocuğun elini tuttu. O küçücük eli öptü:

— Mini mini kızım, evliyalık nerede, ben nerede! Ama inşallah Tanrı, benim bilir bilmez işlediğim günahları affetmiştir. Şöyle bakayım, sen kimsin?

— Ben Celile annemin kızıyım.

— Celile hanımefendinin kızı, öyle mi? Allah bağışlasın seni!

Çocuk sedire çıkıp ihtiyarın yanına kuruldu. Adamcağız onu öptü. O da ihtiyarın yüzünden öptü:

— Ben seni çok sevdim Evliya Dede! dedi.

İhtiyarın gözlerine yaşlar geldi:

— Ben, Tanrının yoksul bir kuluyum yavrum, dedi. Senin gibi masum bir yavrucağın bana Evliya demesi yeter. İnşallah Tanrı katında da suçsuz görülerek bahtlı kullar arasına katılırım...

Sıra bana geldi; ben de ihtiyarın elini öptüm. Kalfa beni de tanıttı. İhtiyar hatırımı sordu.

Sonra sıra Emel teyzeye geldi. Birden gözlerinden yaşlar boşanmış ve ihtiyarın iki elini ayrı ayrı öpmüştü.

— Sen kimsin hanım kızım?

Emel hıçkırıklar içinde:

— Ben, Tanrının şaşkın ve günahkâr kuluyum Hacı Ömer efendi, dedi.

— Orasını Tanrı bilir kızım.

Emel hanım ağlamakta devam ederek:

— Benim günahlarımı kullar da, Kalfa da, bu çocuklar da, siz de bilirsiniz, dedi. Ben, köşkte size kapıyı açmayan kadınım! elile hanımın üzerine gelen, bu çocukların üvey annesi...

— Bana kapıyı açmayan sensin öyle mi? Peki ne diye geldin buraya?...

— Beni Kalfa getirdi Ömer efendi...

Hacı Ömer efendi, başını Kalfaya çevirdi:

— Gülmisal hanım, dedi. Bu hanımı buraya niye getirdin?

Kalfa öksürdü ve tane tane:

— Hacı efendi, dedi. Bu tazenin kalbi temizdir. Çocuklara biraz eziyet etti ama, sonradan vicdanı onu rahatsız etti. Yemekten, içmekten kesildi. Onu Celilem de severdi. Hattâ biliyorsunuz, ölümünden sonra o evin

hanımı olmasını istemişti... Şimdi bu tazecik, sizden özür diliyor. Ona bir-iki öğüt verirseniz, içi ferahlar.

— Kendisi istiyor mu bunu?

— Evet, istiyor Hacı efendi.

— Peki, sen çocukları dışarı çıkar.

Emel teyze, Hacı Ömer efendinin karşısında, çarpık bacaklı bir iskemlede korka korka oturuyordu. Kalfa seslendi. Gülçin inmeden önce Hacı Ömer efendinin kulağına yaklaşıp birşeyler fısıldadı ama, bunu hepimiz duyduk. Çocuk:

— Evliya Dede, demişti. Emel teyzemi çok paylama, olur mu? O, hasta! Sonra yine bayılır. Hem o, fena kadın değil...

Emel hanım bunu duyunca hıçkırıklarla ağlamağa koyulmuştu...

Biz dışarıya çıktık, karşıki odaya geçtik. Hiç sesimizi çıkartmadan dinliyorduk. Açık pencereden arsada oynayan çocukların sesi geliyordu. Önce karşıki odadan hiç ses gelmedi ama, sonradan Hacı Ömer efendinin sesi perde perde yükseldi. O bağırdıkça Gülçin korkudan ağlamağa başlamıştı. Kalfa onu teskin etti. Bu arada Emel teyzenin de hıçkırıklarla ağladığını duyduk.

Böylece iki saat geçti. Nihayet oda kapısı gıcırdayarak açıldı. Emel teyze göründü. Yüzü kıpkırmızıydı. Gözlerinin etrafı halkalanmıştı. Sıcak bir sesle:

— Teyze, dedi. Hacı bey su istiyor.

Kadın kalktı, ihtiyara su götürdü. Biraz sonra Kalfa yalnızca içeriye girdi. O da bir saat kadar konuştu. Nihayet biz tekrar el öptük. Bitkin bir halde bulunan Hacı Ömer efendi:

— Yine geliniz, beni yoklayınız çocuklar; sen de buyur Emel hanım kızım, dedi.

Biz hiçbir şey sormadık ama Emel teyzede bir değişiklik vardı. Sık sık içini çekiyordu ama, ferahlamış ve içi aydınlanmıştı.

Ertesi gün Kalfa, kardeşimi Emel teyzeye bıraktı ve beni alarak bir otomobile bindirdi. Hacı Ömer efendiyi alarak araba vapuru ile karşıya geçtik. Bir bankanın önünde durduk. Hacı Ömer efendi, oradan birtakım paralar aldı ve eve dönünceye kadar koynunda sakladı. Evde bunları Kalfaya verdi; ben Kalfa ile beraber köşke geldim.

Aradan günler, aylar geçti. Ben okuldan dönerken Hacı Ömer efendiyi hep küçük evinin penceresinin önünde görürdüm. O bana gülümser, ben de ona selâm verirdim.

Onun evine bir kere daha gittik. Kalfa rahat yürüyemediği için, yokuşu inmesine yardım ettim. Hacı Ömer efendi, bankadaki bütün paraları almış ve öylece Kalfaya vermişti:

Kalfa, ona:

— Hacı efendi, acelesi ne; sizde emniyette duruyordu paralar, dedi.

Hacı efendi tatlı tatlı gülümsedi:

— Kalfa hanım, artık benim vaktim tamam oldu. Yakında yolculuk var, dedi.

Ben Hacı Ömer efendiyi bir yere gidecek zannetmiş ve nereye gideceğini merak etmiştim. Bir akşam eve döndüğüm zaman Kalfayı çok ağlamış buldum. Benden saklamadı. Hacı Ömer efendi ölmüştü.

O küçük evde, sokağa bakan pencerenin içeriden perdeleri indirildi. Ben de oraya bakamaz oldum.

Bütün kışı köşkte geçirdik. Bahar gelince Kalfa, Süleymaniye'deki evine gitmedi. Gidecek olmuş fakat babam:

— Kalfa hanım, bu yuvayı yıllardan beri sen çekip çevirmiştin. Yüzüstü bırakıp gitme! Çocukların başında bulun! demişti.

Çocuklar yalnız biz değildik. Emel de bizim aramızda sayılıyordu, Kalfa onu da idare ediyordu.

Eski hizmetçilerden ikisi tekrar gelmişti. Köşkte yine eski hayat başlamıştı ama, yalnız annemiz eksikti.

Yavaş yavaş Emel teyze sağlığını kazandı. Babamla araları da düzeldi. Babam elinden geldiği kadar çalışıyor ve eve faydalı olmak istiyordu. Kazancı az olduğu için bu yardımlar, ancak bize aldığı küçük hediyelerden ibaretti.

Kalfa, paraları benim adıma bir bankaya yatırmış ve bu paranın faiziyle geçinme yolunu bulmuştu. Ayrıca, arka bahçeyi ektirip biçtiriyor, evin sebze ve meyvasını oradan temin ediyordu.

Bu romatizmalı ve ihtiyar kadıncağız yeniden gayretle gelmişti. Evde en çok sözü geçen o olduğu halde, bir iş yapılacağı zaman daima babama danışır ve babam da:

— Kalfa hanım, bildiğin gibi yap! Sen ne yaparsan iyi yaparsın! derdi.

Kardeşim de artık okula gidiyordu. Bahçeye bakan bahçıvan yardımcısı, onu okula götürüyor, akşam da alıp getiriyordu.

Bir pazar günü kızcağız:

— Emel teyze, dedi. Sen incili terlikleri niçin giymiyorsun?

Çocuk, bu terliklere artık onu lâyık görüyordu. Emel teyze acı bir gülüşle:

— Yavrum, ben onları annene götürdüm! dedi.

— Annem öldü Emel teyze. O, incili terliği ne yapsın?...

— Doğru ama, içimden öyle geldi.

— Seninle gidelim, onları bulalım, olur mu Emel teyze?

Bir sonbahar günüydü. Emel teyze, ben, kardeşim, köşkten ilk servileri görünen mezarlığa doğru yola çıktık. Bahçeden koparttığımız yediveren güllerine kır çiçekleri d[illegible]ktik.

Kardeşim çiçek toplamağa doyamıyor:

— Annemize bundan da götürelim! diyordu.

Bu çiçekleri, Emel teyzenin yaptırdığı süslü mezarın ortasındaki toprağın üzerine koyduk.

Emel hanım orada diz çökerek uzun uzun ağladı ve dualar okudu. Bu sırada biz, hiç sesimizi çıkarmadan bir köşede oturduk.

Emel teyze, okumasını bitirdikten sonra, kardeşimi de, beni de ayrı ayrı öptü. Sonra Gülçin'in elinden tutarak mezarın ayak ucuna götürdü:

— İşte ben, incili terlikleri buraya gömmüştüm! dedi.

Gülçin'le beraber toprağı eşelediler. Çürümüş kösele ve kumaş parçalarının arasından toprağa karışmış incileri avuçlarına topladılar. Gülçin, bunları cebine doldurdu. Emel teyze:

— Belki daha inci kalmıştır Gülçin, dedi.

Gülçin içini çekerek:

— Onlar da anneme kalsın Emel teyze, dedi. Ben bunları saklıyacağım. Büyüyünce kendime kolye yaptıracağım!

Yavaş yavaş mezarın yanından ayrıldık. Hepimiz mahzunduk ama, içimizde, sebebini bilmediğimiz bir rahatlık vardı. Yola çıkacağımız zaman Gülçin arkasına dönüp elini salladı:

— Allahaısmarladık anne! Biz yine geleceğiz!...

Sanki servilerin arasında, o beyaz mermerlere oturmuş zayıf bir kadın vardı. Sanki o da bize elini sallıyor ve arkamızdan gülümseyerek bakıyordu.

S O N

KÖPRÜ ALTI ÇOCUKLARI: Üvey annesinin yüzünden evinden kaçan bir çocuğun köprü altındaki sefil yaşantısını ve sahipsiz çocukların hayat hikâyelerini anlatan bir kitap.

SOKAK ÇOCUĞU: Sosyal hayatımızın üzüntülü bir yönünü ve binlerce emsali içinden seçilen bir çocuğun macerasını güzel bir üslûpla anlatan hissî bir kitap.

BABASININ OĞLU: Tipik ailenin çocukları üzerindeki etkisini en ince ve en acıklı, yönleri ile ibret verici bir şekilde anlatan bir kitap.

HIRSIZIN OĞLU: Babasının hatasını ve cemiyetin ağır suçlamasını omuzlarında taşıma izdırabı içindeki bir çocuğun yaşantisını anlatan ibret verici bir kitap.

SERSERİ ÇOCUKLAR: Hayat şartlarının kötü bir muhite sürüklediği iyi yetişmiş ve işlerinde iyilik cevherini her muhitte kaybetmemiş çocukların yaşantılarını anlatan bir kitap.

YOLUNU ŞAŞIRAN ADAM: Sonradan görmüş bir zengin ile babasından daha olgun hayat anlayışlarını anlatan bir kitap.

ESKİCİ BABA: Fakir bir çocuğun sokakta karşısına çıkan Eskici baba ile birlikte geçen yaşantılarını anlatan hissî bir kitap.

UNUTULAN ÇOCUK: Zengin bir ailenin çocuğu iken terkedilen bir çocuğun kendi başına hayat mücadelesini ve başına gelenleri anlatan bir roman.

AH BU ÇOCUKLAR: Akıllı ve uslu bir çocuğun şımarık ve zengin çocukları arasındaki yaşantıyı ve onları doğru yola getirişinin hikâyesini anlatan bir kitap

HUYSUZ ÇOCUK: Zengin bir ailenin huysuz şımarık çocuğunun fakir arkadaşları arasındaki yaşantısını anlatan bir kitap.

FİATI: 3 LİRA

[Turan Ofset]